

บทความวิจัย

ยุรนันท์ ตามกาล

นักวิจัย สถาบันทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บ้าน วัด โรงเรียน กับการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง บ้าน วัด โรงเรียน กับการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่องการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ซึ่งในบทความนี้นำเสนอผลการวิจัยในวัตถุประสงค์สองประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่ง การศึกษาวิธีการและเนื้อหาในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวของบุคลากรของบ้าน วัด และโรงเรียนในชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ประการที่สอง การศึกษาแนวทางในการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของบุคลากรของ บ้าน วัด และโรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรของ บ้าน วัด โรงเรียน ในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ และชุมชนใกล้เคียงที่ไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ใน 4 พื้นที่ (ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้) รวม 8 ชุมชน และการสนทนากลุ่มร่วมกันของบุคลากรทั้งสามฝ่ายของทั้งสองชุมชนในแต่ละพื้นที่ โดยพื้นที่ที่ทำการศึกษาคือ ภาคเหนือ ชุมชนบ้านแม่ใสกลาง หมู่ 2 ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา และชุมชนบ้านแม่ใสเหนือ หมู่ 9 ตำบลแม่ใส อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ภาคกลาง ชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม และชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 4 ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ชุมชนบ้านบึงสว่าง หมู่ 5 ตำบลบึงเนียม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น และชุมชนบ้านบึงไคร่นุ่น หมู่ 2 ตำบลบึงเนียม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ภาคใต้ ชุมชนบ้านห้วยเหริ่ง หมู่ 7 ตำบลกระปี่น้อย อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ และชุมชนบ้านเขาตั้ง หมู่ 8 ตำบลกระปี่น้อย อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

ผลการศึกษาพบว่า วิธีการและเนื้อหาการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวที่บ้าน วัด โรงเรียน มีนั้น มักเป็นลักษณะของการส่งเสริมตามภาระหน้าที่บทบาทของสถาบัน ส่วนใหญ่เป็นไปตามนโยบายของรัฐอยู่แล้ว จึงทำให้มีวิธีการและเนื้อหาเหมือนหรือใกล้เคียงกันทุกพื้นที่ ทั้ง 4 พื้นที่ 8 ชุมชน และยังไม่ได้มีนโยบายที่เชื่อมโยงกับมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งอย่างชัดเจน ในประเด็นความเชื่อมโยงระหว่างการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงกับการส่งเสริมความเข้มแข็งครอบครัวนั้น ไม่พบความเชื่อมโยงดังกล่าวในลักษณะที่เป็น “ความตั้งใจ” หรือ “นโยบาย” ในระดับชุมชนที่จะใช้หลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียงมาช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัว แต่ที่พบว่ามีอยู่แล้วในชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา คือ ผลผลิตและผลพลอยได้ของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในรูปของกิจกรรมทางการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ไปช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในบางประการ ซึ่งในผลการศึกษายังพบปัญหาและอุปสรรคของการที่ บ้าน วัด โรงเรียน จะใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวด้วย และตอนท้ายของการศึกษาได้เสนอแนวทางการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวสำหรับ บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งมีที่มาจากการสนทนากลุ่มร่วมกันของบุคลากรทั้งสามสถาบัน

คำสำคัญ : บวร, บ้าน วัด โรงเรียน, วิถีเศรษฐกิจพอเพียง, ความเข้มแข็งของครอบครัว

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง การใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน ปี พ.ศ. 2555

Home, Temple and School Influence the Use of Sufficiency Economy to Promote Family Strength

Abstract

This article is about how home, temple and school influence the use of sufficiency economy to promote family strength ; part of the research “A Utilization of Sufficiency Economic for Development Strength of Family Institute”. This research aimed to 1) to study the processes, methods and contents that are used to promote family strength of member of home, temple and school in the community with and without sufficiency economics’ way of life, 2) to study sufficiency economics’ way of life of the members of the home, temple and school in promoting a family strength.

This research is qualitative research ; collects data by using an in-depth interview from members of home, temple and school in prototype sufficiency economic community and community without prototype sufficiency economic from 4 regions (North, Central, Northeast and South) for a total of 8 communities ; using focus group from member of home, temple and school in prototype sufficiency economic community and community without prototype sufficiency economic. The areas of study are ; The North is Maesai middle, Village No. 2, Masia Sub-District, Muang District, Phayao and Maesai north, Village No. 9, Masia Sub-District, Muang District, Phayao ; The Central is Banbangsakae, Village No. 6, Bangsakae Sub-District, Bangkontee District, Samutsongkram and Banbangsakae, Village No. 4, Bangsakae Sub-District, Bangkontee District, Samutsongkram ; The Northeast is Banbungkawang, Village No. 5, Bungneiyim Sub-District, Muang District, Khonkaen and Banbungkrinun, Village No. 2, Bungneiyim Sub-District, Muang District, Khonkaen and the South is Banhuayreing, village No. 7, Krabinoi Sub-District, Muang District, Krabi and Bankheatang, village No. 7, Krabinoi Sub-District, Muang District, Krabi

The results showed that processes, methods and contents that are used to promote the family strength of member of home, temple and school follow the principles and functions of the institution and government policies. Because of this reason, 4 regions with a total of 8 areas have the same processes, methods and contents, and government policies are not related to family strength.

The issue of relation between sufficiency economic and promotion the family strength, the result of community do not show “Intention” or “Policy” to use sufficiency economics to promote the family strength but it is a way of life of member in community. Sufficiency economics is in terms of agricultural activities, or other activities that help promote family strength in some respects. However, the results showed that there are many problems and difficulties in sufficiency economics’ way of life of the members of the home, temple and school in promoting family strength. At the end of the study, researcher proposes the way to use sufficiency economics to promote the family strength for home, temple and school, which is derived from focus group from all three institutions.

Keywords : BAWORN, Home Temple School, Sufficiency economics, Family strength

บทนำ

ในปี 2550 สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ โดยการสนับสนุนทุนจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ได้ดำเนินโครงการสังเคราะห์งานวิจัย ข้อเขียน และบทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการศึกษาในช่วงปี 2542-2550 เพื่อที่จะเรียนรู้องค์ความรู้ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง จากการศึกษาวิจัยในช่วงเวลา 9 ปี โดยมีการสังเคราะห์จากงานวิจัย ข้อเขียน และบทความ จำนวน 204 ชิ้น ซึ่งประกอบด้วยมิติทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การบริหารจัดการ การศึกษา กฎหมาย สุขภาพ และสิ่งแวดล้อม ผลการสังเคราะห์ส่วนหนึ่งระบุว่าส่วนสำคัญที่ขาดหายไปของการศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ ความรู้เพื่อการเชื่อมต่อนสถาบันครอบครัว โรงเรียน และศาสนา และยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของครอบครัว สถาบันศาสนาในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้สามารถให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศไปในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (อภิชัย พันธเสน และคณะ, 2550) ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559) ในยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 1 การสร้างศักยภาพและความสามารถในการพัฒนาทางสังคม ภายใต้กลยุทธ์การวิจัยที่ 8 ส่งเสริมความเข้มแข็งและการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นและสังคม ในแผนงานการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวและแนวทางการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ, 2553)

จากข้อเสนอแนะจากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงในส่วนที่ขาดหายหรือยังไม่มีการศึกษาวิจัยและควรจะได้มีการวิจัยในเรื่องของครอบครัวและแผนงานการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวนั้น สะท้อนให้เห็นว่าประเด็นเรื่องความเข้มแข็งของครอบครัวนั้นอยู่ในภาวะที่มีปัญหา จากสภาพสังคมที่เห็นในปัจจุบัน รวมทั้งข้อมูลการศึกษา สำนวนเกี่ยวกับครอบครัว พบ

ว่าในปัจจุบันสถาบันครอบครัวของไทยกำลังตกอยู่ในภาวะปัญหาหลายอย่างจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นภาวะวิกฤติเลยทีเดียว ปัญหาดังกล่าวนี้มีตั้งแต่ปัญหาในระดับโครงสร้าง รูปแบบของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต จนส่งผลกระทบต่อโครงสร้างประชากรโดยรวม นอกจากนั้นครอบครัวยังมีปัญหาในแง่ของเศรษฐกิจ สัมพันธภาพของคนในครอบครัว พฤติกรรมของคนในครอบครัวโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน การขาดคุณธรรม จริยธรรม ความรุนแรงในครอบครัว รวมไปถึงปัญหาเรื่องปฏิสัมพันธ์ของครอบครัวต่อชุมชนและสังคม (คลังปัญญาไทย, 2553 ; ศุภลักษณ์ เก่งปัญญา, 2548 ; สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2553 ; สายฤดี วรจิโกคาทร, 2553 และ อมรวิทย์ นาคทรพรพ และคณะ, 2549) ซึ่งปัญหาต่างๆ ดังกล่าวนั้นล้วนแสดงให้เห็นว่าสถาบันครอบครัวไม่เข้มแข็ง การแก้ไขปัญหาคือครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันหลักของสังคมนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายในลักษณะการบูรณาการ ความร่วมมือของชุมชน เริ่มตั้งแต่ “บ้าน” ซึ่งหมายถึงความถึงสถาบันทางการปกครอง ความเป็นชุมชนท้องถิ่น ที่จะใช้บทบาทของบุคลากรทางการปกครองในท้องถิ่น ผู้นำชุมชนทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในครอบครัวของชุมชน สถาบันการศึกษาหรือ “โรงเรียน” ที่มีหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ ศิลปวิทยาต่างๆ ทั้งในการนำไปประกอบสัมมาอาชีพ และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม และสถาบันศาสนาหรือ “วัด” ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน สังคม มีหน้าที่กล่อมเกลาให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตนตามหลักธรรม คำสอนของศาสนา เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546) และท้ายที่สุดคือความเชื่อมโยง ร่วมมือกันของทั้งสามส่วนหรือสามสถาบันรวมกันเป็นชุมชนนั่นเอง

การวิจัยนี้จึงเกิดขึ้นจากการเห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัวและตระหนักถึงปัญหาความไม่เข้มแข็งของสถาบันครอบครัวอันจะส่งผลกระทบต่อปัญหาอื่นๆ ของสังคมและประเทศชาติตามมา ร่วมกับบทบาทของสถาบันหลักของ

สังคมทั้ง 3 สถาบัน คือ บ้าน (ชุมชน) วัด และโรงเรียน ในการทำหน้าที่แก้ปัญหาและพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัว โดยใช้แนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (3 ห่วง 2 เงื่อนไข) เข้ามาเป็นหลักในการพัฒนาครอบครัว ทั้งนี้เพื่อเติมเต็มองค์ความรู้ทางวิชาการในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นปรัชญาสำคัญในการพัฒนาประเทศในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาวิธีการและเนื้อหาในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวของบุคลากรของบ้าน วัด และโรงเรียน ในชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) เพื่อศึกษาแนวทางในการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของบุคลากรของ บ้าน วัด และโรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว หมายถึง นโยบาย หลักการ การกระทำที่บุคลากรของ บ้าน วัด และโรงเรียน ได้ดำเนินการเพื่อให้ครอบครัวของคนในชุมชนดูแลหรือเกี่ยวข้องกับภาระหน้าที่ปฏิบัติของแต่ละฝ่ายในชุมชน มีความเข้มแข็ง โดยที่

วิธีการในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว หมายถึง หนทาง ขั้นตอน รวมถึงช่องทางที่แต่ละฝ่ายใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว เช่น การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อรับทราบปัญหาของครอบครัวในชุมชน การเยี่ยมบ้านนักเรียนเพื่อรับทราบปัญหาในครอบครัวของนักเรียน การเทศนาธรรม เป็นต้น

เนื้อหาในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว หมายถึง ประเด็นหรือเรื่องที่แต่ละฝ่ายให้ความสนใจในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว เช่น ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว พฤติกรรมของเด็กและเยาวชน รายได้รายจ่ายของครอบครัว เป็นต้น

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาวิธีการและเนื้อหาที่ บ้าน วัด และโรงเรียน ใช้ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนของตน โดยมุ่งศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว มีลักษณะการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง (หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ) และไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง² (หมู่บ้านที่ยังไม่ได้ประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ) แต่ทั้งนี้การเปรียบเทียบมิได้มุ่งการเปรียบเทียบทางสถิติเป็นแต่เพียงการเปรียบเทียบด้านเนื้อหาเท่านั้น ซึ่งการเลือกชุมชนพื้นที่ซึ่งยึดตามเกณฑ์การจัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกระทรวงมหาดไทย (2553) ศึกษาในพื้นที่ 4 ภาค (เหนือ กลาง ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) เลือกศึกษาภาคละ 1 พื้นที่ 2 ชุมชน คือ ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบและชุมชนที่เป็นหมู่บ้านที่ยังไม่ได้ประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ โดยศึกษาจากบุคลากรของทั้งสามสถาบันที่ปฏิบัติหน้าที่และหรืออยู่อาศัยในชุมชนนั้นๆ ได้แก่ บ้าน คือ บุคลากรของสถาบันการปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาการชุมชน วัด คือ บุคลากรของวัด เช่น พระภิกษุ ฆราวาสที่ทำหน้าที่เป็นประจำในวัด และโรงเรียน คือ บุคลากรของโรงเรียน ได้แก่

² คำว่าชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ที่ปรากฏในบทความนี้ หมายถึง ชุมชนที่ได้รับการประกาศให้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบและยังไม่ได้รับการประกาศตามกระทรวงมหาดไทย ณ เวลาที่ทำการศึกษานั้น มิได้หมายถึงชุมชนดังกล่าวจะไม่มีปฏิบัติตามหลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียงอยู่เลย

ผู้บริหารสถานศึกษา และหรือครู อาจารย์ ในโรงเรียน ทั้งนี้ ในส่วนของวัดและโรงเรียนนั้นศึกษาเฉพาะวัดและโรงเรียน ที่ประชาชนในชุมชนนั้นใช้เป็นประจำในวิถีชีวิต

เนื้อหาสำคัญที่นำมาใช้ในการวิจัยนี้ คือ หลักวิธี เศรษฐกิจพอเพียง ในภาพรวม 3 ท่วง 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความ พอประมาณ ความมีเหตุผล ความมีระบบภูมิคุ้มกัน ภายใต้ เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม (คณะกรรมการการศึกษา วิจัยแห่งชาติ 2542, อ้างถึงใน อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2550) และมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง ซึ่งมีองค์ประกอบ 7 ด้าน ได้แก่ ด้านสัมพันธภาพ ด้านการทบทวนหน้าที่ ของครอบครัว ด้านการพึ่งตนเอง ซึ่งแบ่งเป็น การพึ่งตนเอง ด้านเศรษฐกิจ การพึ่งตนเองด้านสุขภาพ การพึ่งตนเองด้าน ข้อมูลข่าวสารและการเรียนรู้ ด้านทุนทางสังคม และด้าน การหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบาก (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2553) ซึ่งทั้งสอง แนวคิดนี้เป็นเนื้อหาสำคัญในการกำหนดกรอบประเด็น สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงไม่อาจสามารถนำไปอ้างอิงถึง หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบหรือหมู่บ้านที่ยังไม่ได้เป็น หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในพื้นที่อื่นๆ ได้ ผลวิจัยที่ ออกมาเป็นเพียงกรณีศึกษาที่น่าเสนอปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น จริงในพื้นที่ที่ศึกษา ณ เวลาที่ศึกษาเท่านั้น ซึ่งการวิจัยนี้เก็บ รวบรวมข้อมูลในช่วงเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2556

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูล ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ตัวแทนบุคลากรของบ้าน วัด และ โรงเรียน ในแต่ละชุมชน เกี่ยวกับการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง และการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนและ ความเชื่อมโยงกัน และการสนทนากลุ่มร่วมกันของบุคลากร เหล่านั้น ในประเด็นการนำเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ กับการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชน และ แนวทางการร่วมมือกันระหว่าง 3 ฝ่าย ที่จะนำเศรษฐกิจ

พอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัว ในชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประเด็นการสัมภาษณ์ เชิงลึกและประเด็นการสนทนากลุ่ม โดยประเด็นการ สัมภาษณ์เชิงลึกเป็นแบบไม่มีโครงสร้าง แบ่งเป็น 3 ฉบับ สำหรับผู้ให้ข้อมูล บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยจัดทำ ขึ้นเอง ครอบคลุมประเด็นสภาพปัญหาความเข้มแข็งของ ครอบครัวในชุมชน การใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและการส่งเสริม ความเข้มแข็งของครอบครัวที่บุคลากรของแต่ละสถาบันใช้ รวมทั้งประเด็นความร่วมมือระหว่างกันในการส่งเสริม ความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชน ปัญหาอุปสรรคทั้งใน ส่วนของการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและการส่งเสริมความ เข้มแข็งของครอบครัว และประเด็นการสนทนากลุ่ม ซึ่ง ครอบคลุมประเด็นปัญหาทางด้านความเข้มแข็งของครอบครัว ของชุมชนในมุมมองของแต่ละฝ่าย การนำเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้กับการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวใน ชุมชน และแนวทางการร่วมมือกันระหว่าง 3 ฝ่าย ที่จะนำ เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาความเข้มแข็ง ของครอบครัวในชุมชน ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในแต่ละวิธีการได้ มีการออกแบบให้สอดคล้องกันในข้อคำถาม ที่จะสามารถ ตรวจสอบความตรงกันของข้อมูลได้ว่าผู้ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลที่ ตรงกันหรือไม่อย่างไรด้วย โดยมีการตรวจสอบความเหมาะสม และคุณภาพของเครื่องมือโดยการทดสอบก่อน (try out) ด้วยการลงพื้นที่ลักษณะใกล้เคียงกับพื้นที่ศึกษา และทดลอง ใช้เครื่องมือทั้งหมดในการเก็บข้อมูลเหมือนจริง และปรับปรุง แก้ไขประเด็นคำถาม ประเด็นสนทนา ตลอดจนภาษาถ้อยคำ ที่ใช้เพื่อให้สอดคล้องกับการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม พูดคุยกับผู้ให้ข้อมูล ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มนั้น เป็นผู้ให้ ข้อมูลชุดเดียวกันจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ทั้งนี้หากไม่ใช่ ผู้ให้ข้อมูลชุดเดียวกัน ก็ให้เป็นผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณลักษณะ ใกล้เคียงกันหรือมีความรู้ ประสบการณ์ในชุมชนเช่นเดียวกับ ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก และมีบางส่วนที่เพิ่มเติม จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเข้าร่วมด้วย

การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มซึ่งเป็นวิธีการหลักในการวิจัยนี้ และในการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชุมชนเป็นการเปรียบเทียบโดยเนื้อหาในเชิงคุณภาพ ไม่ใช่การเปรียบเทียบในเชิงปริมาณ

การเลือกสนาม (พื้นที่วิจัย) ผู้วิจัยทำการศึกษาในพื้นที่ชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวิธีการเลือกชุมชนพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง โดยยึดเกณฑ์การเลือกชุมชนทั้ง 2 แบบ จากประกาศหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกระทรวงมหาดไทย ในพื้นที่ 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ ภาคละ 1 จังหวัด จังหวัดละ 2 ชุมชน (มีและไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง) และชุมชนที่เลือกนั้นจะต้องมีลักษณะของเครือข่ายชุมชนในลักษณะความร่วมมือระหว่าง ชุมชน วัด และโรงเรียน รวมทั้งสิ้น 8 ชุมชน ได้แก่ ภาคเหนือ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านแม่ไสกลาง หมู่ 2 พื้นที่ที่ยับเคียงที่ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ คือบ้านแม่ไสเหนือ หมู่ 9 ต.แม่ไส อ.เมือง จ.พะเยา ภาคกลาง หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ คือบ้านบางสะแก หมู่ 6 พื้นที่ที่ยับเคียง คือบ้านบางสะแก หมู่ 4 ต.บางสะแก อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม ภาคตะวันออก หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ คือ บ้านบึงสว่าง หมู่ 5 พื้นที่ที่ยับเคียง คือบ้านบึงไคร่ หมู่ 2 ต.บึงเนียม อ.เมือง จ.ขอนแก่น ภาคใต้ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ คือบ้านห้วยเหริ่ง หมู่ 7 พื้นที่ที่ยับเคียง คือ บ้านเขาดัง หมู่ 8 ต.กระป็น้อย อ.เมือง จ.กระบี่

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ในส่วนนี้บทความจะได้นำเสนอข้อมูลของชุมชนโดยสรุป เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานของแต่ละชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ในแง่ของสภาพสังคม

เศรษฐกิจ วัฒนธรรม โดยสังเขป ดังนี้

ภาคเหนือ

ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านแม่ไสกลาง หมู่ 2 เป็นชุมชนเก่าแก่ อาชีพหลักของชาวชุมชนตั้งแต่ในอดีตต่อเนื่องถึงปัจจุบันคือ อาชีพเกษตรกรรม ทำนาข้าว เกือบทุกคนครอบครัวในชุมชนยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่ มีบางส่วนเท่านั้นที่เป็นข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานเอกชนซึ่งเป็นหน่วยงานในพื้นที่จังหวัดพะเยา เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นครอบครัวในชุมชนบ้านแม่ไสกลางจึงเป็นครอบครัวที่อยู่ด้วยกันในพื้นที่

วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านแม่ไสกลาง มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายตามวิถีชาวบ้านธรรมดา ทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว พึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน ซึ่งวิถีชีวิตที่โดดเด่นมากของครอบครัวในชุมชนบ้านแม่ไสกลาง คือ ความรักสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันของครอบครัวในชุมชน อันเนื่องมาจากชาวชุมชนมีระบบเครือญาติ มีความสัมพันธ์ฉันพี่น้องสืบสายเลือดกันทั้งชุมชน โดยภายในชุมชนที่ประกอบไปด้วยครอบครัวประมาณ 150 ครอบครัวนี้มีนามสกุลเพียง 2-3 นามสกุลเท่านั้น “ใช้ชีวิตก็แบบว่าเรียบง่ายช่วยเหลือกันภายในหมู่บ้าน มีการมีงานก็ไปมาหาสู่กันหมด วิถีชีวิตแบบพื้นๆ นะ คือว่าไม่หรูหรา ไม่ฟุ้งเฟ้ออะไร เป็นไปกันแบบเรียบง่าย” (ข้าพชาย เครือมา, 2556, สัมภาษณ์)

สืบเนื่องจากการมีระบบเครือญาติที่แน่นแฟ้นและเข้มแข็ง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด เมื่อมีเรื่องใดที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนจึงประสบความสำเร็จด้วยดี อาจกล่าวได้ว่า

สภาพเศรษฐกิจภายในชุมชนบ้านแม่ไสกลาง ชาวชุมชนทำมาหากินเป็นปกติ ทุกครอบครัวมีรายได้เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว โดยส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรมประมาณร้อยละ 90 ส่วนที่เหลือเป็นข้าราชการและอาชีพอื่นๆ แต่ละครอบครัวมีหนี้สินบ้างแต่เป็นหนี้ในระบบ เช่น สถาบันการเงินของหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร

(ธกส.) สำหรับสถาบันการเงินของหมู่บ้านนี้ได้พัฒนาขึ้นมา จากกองทุนหมู่บ้าน มีเงินในระบบในปัจจุบันกว่าสิบล้าน บาท ซึ่งถือเป็นแหล่งความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจการเงิน ของชุมชนในลักษณะการร่วมมือกันเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่ง ตนเองได้

วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวในชุมชนบ้าน แม่ไสกลาง มุ่งเน้นไปที่การส่งเสริมให้พึ่งตนเองได้เป็นหลัก โดยกระบวนการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของวิถี เศรษฐกิจพอเพียงเริ่มจากผู้นำ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) ได้รับ นโยบายรวมทั้งการอบรมจากหน่วยงานของรัฐ จากนั้นก็นำมา ถ่ายทอดสู่ประชาชนในหมู่บ้านของตนผ่านการประชุมหมู่บ้าน หอกระจายข่าว โดยกิจกรรมภายใต้หลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ที่เริ่มทำเป็นรูปธรรมก็คือ การปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริโภคเอง ภายในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงนำไปขายที่ตลาดใกล้ชุมชน ทุกวันตอนเย็น นอกจากการปลูกพืชผักสวนครัวแล้ว หลังจาก ได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ แล้วทางผู้นำก็จะนำโครงการอื่นๆ เข้ามาให้ลูกบ้านทำหรือเข้า ร่วมเรื่องๆ ที่สอดคล้องกับหลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และมีการติดตามการดำเนินงาน โดยพยายามให้มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อรักษามาตรฐานเอาไว้ ซึ่งประชาชนในหมู่บ้านก็ให้ความร่วมมือดี และในปัจจุบันก็ยังคงปลูกผักบริโภคเอง โดยเฉพาะครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำนาซึ่งมีเวลาอยู่กับบ้าน ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน

พื้นที่ที่ยียบเคียงที่ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ได้แก่ บ้านแม่ไสเหนือ หมู่ 9 ตำบลแม่ไส อำเภอมะเขา จังหวัดพะเยา

ภาพรวมของชุมชนบ้านแม่ไสเหนือ หมู่ 9 ทั้งในแง่ของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม วิถีชีวิตนั้นมีความเหมือนกันกับชุมชนบ้านแม่ไสกลาง อีกทั้งความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เกี่ยวข้องกันทั้งชุมชนนั้นก็รวมถึงครอบครัวในชุมชนบ้านแม่ไสเหนือด้วยเช่นเดียวกัน มีความแตกต่างกันอยู่บ้างในแง่ของการประกอบอาชีพของชาวชุมชน กล่าวคือ ในชุมชนบ้านแม่ไสเหนือนี้มีครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำราชการและ

รัฐวิสาหกิจเป็นอาชีพหลักมากกว่าในชุมชนบ้านแม่ไสกลาง คือ มีประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของประชาชนทั้งหมดในหมู่บ้าน ซึ่งประเด็นนี้เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้บ้านแม่ไสเหนือยังไม่มี ความพร้อมเพียงพอในการเข้าร่วมการเสนอชื่อเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ เนื่องจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพราชการหรืออาชีพอื่นที่นอกเหนือจากเกษตรกรรมนั้น มักไม่ให้ความสนใจหรือเข้าร่วมกิจกรรมตามแบบวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง

ภาคกลาง

ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านบางสะแก หมู่ 6 ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ราบลุ่มติดแม่น้ำ พื้นที่ทั้งหมดเป็นสวนผลไม้ ชาวชุมชนประกอบอาชีพหลากหลาย คนรุ่นพ่อแม่หรือสูงวัยขึ้นไปกว่านั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ แต่ในวัยรุ่นและวัยต่ำจากนั้นลงมามักจะออกไปทำงานอย่างอื่นนอกพื้นที่ สภาพสังคมส่วนใหญ่เป็นสังคมผู้สูงอายุที่ยังอยู่ประจำในชุมชน มีวัยแรงงานที่ประกอบอาชีพรับจ้าง ศึกษาต่อ คนวัยหนุ่มสาวที่ไปศึกษาต่อระดับอุดมศึกษามักจะไม่กลับเข้าท้องถิ่นอีก

พื้นฐานทางเศรษฐกิจของชาวชุมชนเรียกได้ว่าอยู่ในขั้นมีฐานะ “ดี” จนถึง “ร่ำรวย” โดยเฉพาะในกลุ่มครอบครัวที่มีพื้นที่สวนผลไม้เป็นของตนเอง แต่กระนั้นก็ยังมีความแตกต่างจำนวนไม่น้อยที่มีฐานะในระดับปานกลางหรือพอมีพอกินทำให้เกิดเป็นความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างครอบครัวที่มีฐานะดีกับครอบครัวฐานะปานกลาง แต่อย่างไรก็ตามโดยภาพรวมคนในชุมชนนี้ไม่มีความขัดสนทางด้านเศรษฐกิจ

วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 มีความเป็นอยู่แบบก้ำกึ่งระหว่างวิถีเมืองกับวิถีชาวบ้าน เนื่องจากปัจจัยในด้านของพื้นที่ที่ไม่ห่างจากเมืองหลวง และสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมากนัก ประกอบกับมีความหลากหลายของการประกอบอาชีพ ทำให้ส่งผลต่อวัฒนธรรม

ความเป็นอยู่ด้วย กล่าวคือ ไม่เชิงว่าเป็นวิถีชาวบ้านดั้งเดิม หรือเรียบง่ายมากนัก มีความหรูหราฟุ้งเฟ้ออยู่บ้างตามสมัยนิยม แต่ก็ยังคงมีวิถีชาวบ้านซึ่งเป็นชาวสวนดั้งเดิมให้เห็นอยู่ในสภาพชีวิตปกติ ระบบเครือญาติยังคงมีอยู่ในชุมชน มีความเคารพนับถือกันระหว่างครอบครัวในชุมชน แต่ก็มีคนต่างถิ่นเข้ามาอยู่บ้างในลักษณะของการแต่งงานเข้ามา

ความโดดเด่นของชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 นี้ ประการสำคัญอยู่ที่ “ผู้นำ” คือ กำนันตำบลบางสะแก เป็นกำนันที่เป็นคนรุ่นใหม่ไฟแรง มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษามีประสบการณ์ทำงานในแวดวงของธุรกิจเอกชนจากนอกพื้นที่ ก่อนที่จะกลับมารับราชการเป็นกำนันเพื่อที่จะพัฒนาบ้านเกิด ทำให้ผู้นำของชุมชนแห่งนี้มีแนวคิดและทัศนคติ มุมมองในการทำงานพัฒนาชุมชนที่แตกต่างไปจากคนรุ่นเก่าๆ อยู่บ้าง รวมทั้งในเรื่องของความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองและชุมชน

วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 ในปัจจุบันประกอบด้วยโครงการส่งเสริมการปลูกผักสวนครัวและการเลี้ยงไก่ไข่ เนื่องจากทั้งสองโครงการนั้นไม่ขัดกับวิถีชีวิตชาวสวน คือ สามารถทำได้ ไม่เป็นภาระมากเกินไป ทำให้มีครอบครัวในชุมชนให้ความร่วมมือยังทำอยู่อย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ก็มีหลายครอบครัวเช่นเดียวกันที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการทำโครงการนี้ เนื่องจากกิจกรรมไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต อาชีพการงาน คือ ออกไปประกอบอาชีพอื่น ๆ นอกพื้นที่ รวมทั้งบางครอบครัวที่มีฐานะดีก็มักไม่ค่อยสนใจทำกิจกรรมตามโครงการดังกล่าว

พื้นที่ที่ยียบเคียงที่ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ได้แก่ บ้านบางสะแก หมู่ 4 ตำบลบางสะแก อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม

ถึงแม้ว่าชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 4 จะมีพื้นที่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 แต่ลักษณะภูมิศาสตร์มีคลองกั้นระหว่างสองชุมชน ซึ่งความแตกต่างทางด้านลักษณะของที่ตั้งนี้ ทำให้บ้านบางสะแกหมู่ 4 มีสภาพสังคม วัฒนธรรม ตลอดจนวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากบ้านบางสะแก หมู่ 6 อยู่

หลายประการ

สภาพภูมิศาสตร์ของบ้านบางสะแก หมู่ 4 มีทางเชื่อมติดต่อกับพื้นที่ตำบลอื่น และอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม และเมื่อพ้นเขตสองพื้นที่นี้ไปก็จะเป็นเขตพื้นที่จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นเขตติดต่อชายแดน ทำให้ชาวชุมชนในบ้านบางสะแก หมู่ 4 มีการกระจายตัวในการทำกิจกรรมในชีวิตประจำวันมากกว่า เช่น แยกกันทำบุญหลายวัด ส่งลูกหลานเข้าเรียนในโรงเรียนหลายแห่ง ทำให้แต่ละครอบครัวในบ้านบางสะแก หมู่ 4 ไม่รวมตัวกันในลักษณะแน่นแฟ้นเหมือนบ้านบางสะแก หมู่ 6

นอกจากนี้การที่มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดชายแดน ทำให้บ้านบางสะแก หมู่ 4 มีปัญหายาเสพติดเนื่องจากการนำเข้ามาในชุมชนนั้นง่ายกว่ามาก โดยกลุ่มที่มีพฤติกรรมใช้ยาเสพติดคือกลุ่มวัยแรงงานในพื้นที่เอง ซึ่งส่วนใหญ่เด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านบางสะแกมักจะศึกษาไม่สูงมากนัก คือ เรียนจบชั้น ป.6 หรือชั้น ม.3 ก็จะออกมาทำงานใช้แรงงานอยู่ในพื้นที่เลย ได้แก่ รับจ้างทำสวน รับจ้างปอกมะพร้าวในโรงงานมะพร้าว เพราะมีรายได้ดี

สภาพเศรษฐกิจของบ้านบางสะแก หมู่ 4 คล้ายคลึงกับ บ้านบางสะแก หมู่ 6 คือ ส่วนใหญ่มีฐานะดีและปานกลาง ประกอบอาชีพหลากหลาย ทั้งทำสวนผลไม้และรับจ้างใช้แรงงานในพื้นที่ และออกไปทำงานนอกพื้นที่

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านบึงสว่าง หมู่ 5 ตำบลบึงเนียม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ชุมชนบ้านบึงสว่าง ยังมีลักษณะของความเป็นสังคมชนบทอยู่มาก ทั้งในลักษณะของสิ่งปลูกสร้าง บ้านเรือน รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิต การดำเนินชีวิตตามความเชื่อหรือขนบธรรมเนียมของท้องถิ่น

ลักษณะทางภูมิศาสตร์อยู่ติดแม่น้ำพอง ชุมชนประสบปัญหาอุทกภัยเกือบทุกปี ทั้งที่มีความพยายามในการตั้งรับสถานการณ์ แต่ก็ยังไม่สามารถป้องกันได้ ส่งผลให้เกิดความ

เสียหายต่อพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน แต่อย่างไรก็ตามชาวชุมชนสามารถปรับตัวได้ดีในภาวะที่ต้องเผชิญปัญหาอุทกภัย

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านบึงสว่างค์ ผู้สูงวัยหรือตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ขึ้นไปส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ในขณะที่วัยแรงงานรุ่นหนุ่มสาวในปัจจุบันเริ่มออกไปทำงานนอกพื้นที่ โดยประกอบอาชีพรับจ้างขายแรงงาน รวมทั้งทำงานในหน่วยงานของรัฐและเอกชนฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวในชุมชนบ้านบึงสว่างค์โดยภาพรวมจึงอยู่ในระดับพอมีพอกินลงไปจนถึงยากจน

สภาพสังคม วัฒนธรรม ของชุมชนบ้านบึงสว่างค์ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีลักษณะของสังคมชนบทดำเนินชีวิตตามคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมของท้องถิ่นอีสาน โดยเฉพาะ “ฮีต 12 คอง 14” ที่เป็นหลักในการทำนุญทำกุศลและหลักการครองเรือนของชาวอีสาน ชาวชุมชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยชอบการเปลี่ยนแปลง ไม่เปิดรับการพัฒนา มักมีความพอใจอยู่กับวิถีชีวิตเดิมๆ ปฏิบัติตามสิ่งที่เคยมีเคยเป็นอยู่แบบเดิมๆ เช่น ในเรื่องของการศึกษาอบรมต่างๆ ที่มีหน่วยงานราชการพยายามจัดให้ก็มักจะไม่มีคนสนใจไปเรียน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านบึงสว่างค์ได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ รวมทั้งสามารถพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ได้ ภายใต้ลักษณะวัฒนธรรมของชาวชุมชนดังกล่าวแล้ว ก็คือ ตัวผู้นำชุมชน “กำนัน” ตำบลบึงเนียม ที่เป็นกำนันนักพัฒนา มีความรู้ความสามารถทั้งในเชิงวิชาการและประสบการณ์อื่นๆ มีความตั้งใจจริง และเข้าถึงชาวชุมชนทุกครอบครัว เป็นที่เคารพนับถือของชาวชุมชน กำนันจึงมีบทบาทสำคัญมากต่อการขอความร่วมมือในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชาวชุมชน

วิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านบึงสว่างค์ที่ได้รับการส่งเสริมในปัจจุบัน ได้แก่ โครงการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ การทำน้ายาสมุนไพร การทำปุ๋ยอินทรีย์ใช้ในงานเกษตรกรรม ทั้งนี้จุดเริ่มต้นของการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของบ้านบึงสว่างค์นั้น เริ่มต้นมาจาก “คำสั่ง” ที่ทางหน่วยงานราชการพิจารณาเห็นว่าผู้นำชุมชนคือกำนัน

คนปัจจุบันมีความเข้มแข็ง จึงเสนอให้นำโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบมาทำที่ตำบลบึงเนียม และด้วยปัญหาภายในชุมชนเรื่องของการรวมตัวของชาวชุมชนซึ่งมีลักษณะวัฒนธรรมวิถีชีวิตตามที่ได้กล่าวแล้วนั้น กำนันจึงได้เลือกเอาพื้นที่บ้านบึงสว่างค์นี้ซึ่งเป็นพื้นที่ของกำนันเองในการเริ่มต้นโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ อาศัยการขอความร่วมมือจากชาวชุมชน เมื่อเริ่มโครงการนั้นประสบผลสำเร็จดีมาก แต่หลังจากอุทกภัยใหญ่ ปี 2554 ทำให้ผลผลิตภายใต้โครงการนี้เสียหาย พอน้ำลดต้องมาฟื้นฟูกันใหม่ ซึ่งปัญหาอุทกภัยเป็นปัญหาประจำของชุมชนนี้ ทำให้การทำอะไรไม่ค่อยยั่งยืน ต้องเริ่มต้นใหม่อยู่ตลอดเวลา

พื้นที่ที่ยียบเคียงที่ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ได้แก่ บ้านบึงไคร่นุ่น หมู่ 2 ตำบลบึงเนียม อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

ชุมชนบ้านบึงไคร่นุ่น มีพื้นที่ติดต่อกับบ้านบึงสว่างค์ มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจคล้ายคลึงกับบ้านบึงสว่างค์เกือบทั้งหมด มีความแตกต่างบางประการในเรื่องของการประกอบอาชีพ กล่าวคือ บ้านบึงไคร่นุ่นมีวัยแรงงานมากกว่าบ้านบึงสว่างค์ และส่วนใหญ่ออกไปประกอบอาชีพรับจ้างหรือเป็นลูกจ้างโรงงานอุตสาหกรรมนอกพื้นที่ ส่วนผู้สูงอายุยังคงทำเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามชุมชนบ้านบึงไคร่นุ่นก็ประสบปัญหาอุทกภัยเกือบทุกปีเช่นเดียวกับบ้านบึงสว่างค์ เป็นเหตุให้หลายครอบครัวเลิกประกอบอาชีพเกษตรกรรมเนื่องจากผลผลิตเสียหายจนขาดทุนต่อเนื่อง

ภาคใต้

ชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ บ้านห้วยเหวียง หมู่ 7 ตำบลกระบี่น้อย อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่

สภาพสังคม วัฒนธรรม ของชาวชุมชนบ้านห้วยเหวียงนั้น เดิมทีครอบครัวในชุมชนอยู่ร่วมกันในลักษณะเครือญาติ รู้จักคุ้นเคยใกล้ชิดกันมาหลายอายุคน เกือบทั้งหมดเป็นคน

ท้องถิ่น มีการย้ายเข้าของคนภายนอกที่เข้ามาขายแรงงาน น้อยมาก ทำให้สมาชิกในครอบครัวได้อยู่ด้วยกัน แต่ในระยะ หลัง เมื่อสภาพเศรษฐกิจไม่ค่อยดี ราคาผลผลิตปาล์มน้ำมัน ยางพารา รวมทั้งมันสำปะหลังตกต่ำ ทำให้เริ่มมีแรงงานออกไปทำงานนอกพื้นที่บ้าง ทำให้หลายครอบครัวมีเด็กที่ต้อง อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุหรืออยู่กับแม่ฝ่ายเดียว

สภาพเศรษฐกิจของบ้านห้วยเหืองเกือบทุกครอบครัว มีอาชีพทำเกษตรกรรม คือ ทำสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน รวมทั้งปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการทำในที่ดินส่วนตัว ของครอบครัวตนเอง ฐานะทางการเงินของครอบครัวใน ชุมชนนี้จัดว่ามีฐานะดีพอสมควร อยู่ดีกินดี แต่ในช่วงระยะ หลังที่ราคาผลผลิตยางและปาล์มไม่ดี ทำให้มีการกู้หนี้ยืมสิน ในชุมชน แต่เป็นหนี้ในระบบโดยเฉพาะกองทุนของหมู่บ้านที่ คนในชุมชนพยายามช่วยเหลือกันเอง

บ้านห้วยเหืองได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงต้นแบบ โดยเป็นการเริ่มต้นโครงการที่ชุมชนมีความ พร้อมเองก่อน กล่าวคือ โดยวิถีชีวิตปกติของชุมชนมีการ พยายามพึ่งตนเอง ลดค่าใช้จ่ายในครอบครัวอยู่ก่อนบ้าง แล้ว เช่น เกือบทุกบ้านมีการปลูกพืชผักสวนครัวปลอดสารพิษ บริโภคเอง เมื่อมีโครงการหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามา ทางชุมชนจึงทำโครงการอย่างจริงจัง และเสนอไปที่หน่วยงาน พัฒนาชุมชน กระทั่งส่งเข้าประกวด และผ่านเกณฑ์ประเมิน ได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ใน ปี 2554 ในปัจจุบันเกือบทุกครอบครัวในชุมชนได้เข้าร่วม โครงการเศรษฐกิจพอเพียงมีทั้งการปลูกผักสวนครัวปลอด สารพิษและเลี้ยงปลา โดยอาศัยการถ่ายทอดความรู้ระหว่าง ครอบครัวสู่ครอบครัวอื่นๆ นอกจากนี้ชุมชนยังจัดการพัฒนา ถนนในหมู่บ้าน และจัดการแหล่งน้ำด้วยตนเองด้วย

พื้นที่ที่ยียบเคียงที่ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงต้นแบบ ได้แก่ บ้านเขาดัง หมู่ 8 ตำบลกระปี่น้อย อำเภอบึงสามพัน จังหวัดกระบี่ ชุมชนบ้านเขาดังเป็นชุมชนพื้นที่ ติดต่อกับชุมชนบ้านห้วยเหือง สภาพทางภูมิศาสตร์เหมือนกัน

เป็นพื้นที่ภูเขา สวนยางพารา และสวนปาล์ม การประกอบ อาชีพคล้ายคลึงกัน คือทำเกษตรกรรม สวนยางพารา ปาล์ม น้ำมันเป็นหลัก แต่ในบ้านเขาดังมีการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ แพะ เพิ่มเติมด้วย แต่ชุมชนทั้งสองมีความแตกต่างกันในเรื่องของ สังคมวัฒนธรรมอย่างชัดเจน เนื่องจากชุมชนบ้านเขาดังเป็น ชุมชนชาวมุสลิม คือทุกครอบครัวนับถือศาสนาอิสลาม ดังนั้น วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชุมชนนี้จึงเป็นวัฒนธรรมของชาว มุสลิม

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านเขาดัง โดยพื้นฐาน ฐานะไม่ค่อยดีมากนัก อาชีพดั้งเดิมคือทำสวนยางพารา ปาล์ม และเลี้ยงแพะ แต่ในปัจจุบันมีการไหลออกของคน วัยแรงงาน ไปรับจ้างหรือทำงานนอกพื้นที่จำนวนมาก ทำให้การ ทำสวนยางและเลี้ยงแพะลดน้อยลง เพราะรายได้ไม่ดีเท่ากับการ รับจ้างนอกพื้นที่ ทำให้ในปัจจุบันในวันทำงานของสัปดาห์ เกือบทุกครอบครัวในชุมชนจะมีเพียงผู้สูงอายุเท่านั้นที่อยู่บ้าน

วิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านเขาดังดำเนินตามหลัก ศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัด ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน พิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ ในชุมชนมีมัสยิด 2 แห่ง ทุกวันศุกร์ ผู้ชายในชุมชนจะไปละหมาดที่มัสยิด วันเสาร์เป็นวันที่เด็กๆ จะต้องไปเรียนศาสนา ส่วนวันอาทิตย์เป็นเวลาของผู้หญิงใน ชุมชนที่จะต้องไปเรียนศาสนาที่มัสยิดเช่นเดียวกัน ผู้นำทาง ศาสนา ได้แก่ โต๊ะอิหม่าม มีบทบาทสำคัญต่อศรัทธา ตลอดจน ความร่วมมือร่วมใจในกิจการงานของชุมชนอย่างยิ่งและมี บทบาทมากกว่าผู้นำชุมชนในทางการปกครอง

โดยสรุปแล้วการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของทุกชุมชน เป็นไปในลักษณะทำเป็นโครงการที่หน่วยงานราชการ ได้ถ่ายทอดความรู้มาซึ่งมุ่งเน้นการให้ครอบครัวในชุมชน สามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้ครอบครัวได้ โดยที่ ทุกชุมชนมีโครงการหลักที่เหมือนกัน ได้แก่ การปลูกผัก สวนครัว การเลี้ยงปลา การเลี้ยงไก่ไข่ ซึ่งในหลักการแล้วการ ดำเนินโครงการเหล่านี้จะครอบคลุมถึงองค์ประกอบของหลัก วิถีเศรษฐกิจพอเพียงทุกประการ ได้แก่ ความมีเหตุมีผล

ความพอประมาณ ความมีภูมิคุ้มกันในตนเอง ภายใต้งานไข ความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรมอยู่แล้ว แต่จากการเก็บข้อมูล กับครอบครัวในชุมชน พบว่า ในทุกพื้นที่นั้น เมื่อกล่าวถึงวิถี เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ก็จะมุ่งสนใจเพียงแค่โครงการ หรือกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ที่เห็นเป็นรูปธรรมซึ่งครอบครัวใน ชุมชนได้ทำตามนโยบายของชุมชน โดยที่ส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยนำหลักคิดแต่ละองค์ประกอบไปใช้ ในการดำเนินชีวิต ประจำวันทั่วไป

สำหรับประเด็นความเหมือนและความแตกต่างของ แต่ละชุมชนนั้น ในภาพรวมของทุกชุมชนที่เป็นหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบนั้นมีความเหมือนกัน กล่าวคือ ทุก ชุมชนมีการดำเนินโครงการวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการส่งเสริมกิจกรรมที่ทำให้ครอบครัวสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ มีสุขภาพดี ได้ คือ การปลูกพืชผักสวนครัว การ เลี้ยงไก่ไข่ การเลี้ยงปลา รวมทั้งหลายชุมชนมีการทำเครื่อง อุปกรณ์บางอย่างไว้ใช้เอง ส่วนความแตกต่างนั้นจะอยู่ที่ความ เอาใจจริงเอาใจ ความต่อเนื่อง รวมทั้งจำนวนครอบครัวที่ให้ความ สนใจและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิถีชีวิตจริง ของครอบครัว ทั้งนี้พื้นฐานของแต่ละชุมชนมีส่วนอย่างยิ่งที่ จะส่งผลต่อความแตกต่างเหล่านี้ ในที่นี้พบว่าชุมชนบ้าน แม่ไสกลาง หมู่ 2 ต.แม่ไส อ.เมือง จ.พะเยา นั้น ครอบครัว ในชุมชนให้ความสนใจในโครงการวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง และปฏิบัติจริงในครอบครัวอย่างต่อเนื่องกันเกือบทั้งชุมชน ซึ่งอาจมีผลมาจากการที่ครอบครัวในชุมชนนี้เป็นเกษตรกร กันอยู่แล้ว ประกอบอาชีพและอาศัยอยู่ในชุมชน ไม่มีการ โยกย้ายหรือออกไปทำงานต่างถิ่น ทำให้กิจกรรมตามโครงการ วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ จึงทำให้สามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นวิถีชีวิตปกติได้ ในขณะที่ชุมชนอื่นๆ นั้นยังมีลักษณะของ การ “ทำบ้าง ไม่ทำบ้าง” กล่าวคือ ส่วนใหญ่ครอบครัวที่มักจะเป็น ครอบครัวที่ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและอยู่ในพื้นที่ ชุมชนตลอด เพราะนอกจากที่กิจกรรมตามวิถีชีวิตเศรษฐกิจ พอเพียง อย่างการปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงปลา การ

เลี้ยงไก่ไข่นั้น ไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตประจำวันแล้ว ยังส่งผลดี ในแง่ของการเพิ่มผลผลิตที่สามารถจำหน่าย เพิ่มรายได้ให้กับ ครอบครัวด้วย ส่วนครอบครัวที่ไม่ยินดีที่จะทำ หรือทำแล้ว แต่ไม่ต่อเนื่องมีสาเหตุสำคัญมาจากการประกอบอาชีพเป็น สำคัญ เช่น ในชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 6 ที่มีวัยแรงงาน ออกไปประกอบอาชีพนอกชุมชนมาก จึงทำให้มีครอบครัวที่เป็น เกษตรกรอยู่ในชุมชนเท่านั้นที่สนใจทำโครงการวิถีชีวิต เศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้สาเหตุอื่นๆ ก็มีส่วนทำให้หลาย ครอบครัวในหลายชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงไม่ร่วม โครงการ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ บางครอบครัว ที่มีฐานะดีก็มักจะไม่ค่อยเห็นความสำคัญของโครงการ ไม่คิด ว่าต้องเพิ่มรายได้ให้ครอบครัวจากผลผลิตในส่วนนี้ แต่ก็ให้ ความร่วมมือกับชุมชนโดยการรับซื้อผลผลิตจากครอบครัวที่ ทำโครงการ หรือสาเหตุทางด้านภัยธรรมชาติ ที่พบในชุมชน บ้านบึงสวางค์ จ.ขอนแก่น หลายครอบครัวไม่ยอมทำตาม กิจกรรมโครงการเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากชุมชนประสบ ภัยอุทกภัยเกือบทุกปี เมื่อทำกิจกรรม เช่น ปลูกผัก ทำ บ่อปลา ก็จะได้รับความเสี่ยงและจะต้องเริ่มต้นลงทุน ลงแรงทำใหม่ภายหลังจากน้ำลดแล้ว ซึ่งหลายครอบครัวรู้สึก ว่า “ไม่คุ้ม”

สำหรับชุมชนพื้นที่ที่ยียบเคียงที่ยังไม่ได้เป็นหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบนั้น พบว่าบางพื้นที่มีการส่งเสริม โครงการวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งชาวชุมชนก็ให้ ความร่วมมือหรือทำกิจกรรมตามโครงการวิถีชีวิตเศรษฐกิจ พอเพียงเช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ชุมชนบ้านแม่ไสเหนือ จ.พะเยา และชุมชนบ้านบึงไคร่นุ่น จ.ขอนแก่น ทั้งนี้เนื่องมาจากชุมชนพื้นที่ที่ยียบเคียงมีวิถีชีวิต รวมทั้งสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่เหมือนหรือใกล้เคียง กับชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบอยู่แล้ว รวมทั้ง ได้รับการส่งเสริมวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงจากผู้นำระดับ ชุมชนเช่นเดียวกัน แต่ที่ยังไม่ได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบนั้นเป็นเพราะยังไม่มีความพร้อม เพียงพอสำหรับการส่งเข้าประกวด ส่วนอีกสองชุมชนที่เป็น

ชุมชนพื้นที่เทียบเคียงนั้น พบว่า ยังไม่ค่อยมีการส่งเสริมวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงเหมือนกับชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ได้แก่ บ้านบางสะแก หมู่ 4 จ.สมุทรสงคราม และ บ้านเขาดัง จ.กระบี่ สาเหตุสำคัญมาจากสภาพสังคม วัฒนธรรมของชุมชนทั้งสองนี้มีความแตกต่างจากชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในพื้นที่ค่อนข้างมาก ในชุมชนบ้านบางสะแก หมู่ 4 เอง ปัจจุบันมีปัญหาหาเสพติดที่ต้องเร่งแก้ไข จึงให้ความสำคัญกับการดำเนินการส่วนนี้ก่อน อีกทั้งประชาชนวัยแรงงานในชุมชนนี้มีมากและออกไปทำงานนอกพื้นที่จำนวนมาก การทำตามโครงการวิถีเศรษฐกิจพอเพียงเช่นเดียวกับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบนั้นจึงไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน ชุมชนจึงยังไม่ได้มีการส่งเสริมโครงการวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจัง เช่นเดียวกับชุมชนบ้านเขาดังที่มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ที่แตกต่างกับชุมชนบ้านห้วยเหืองซึ่งเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ โดยเฉพาะในเรื่องของบทบาทของผู้นำชุมชนในฝ่ายปกครองที่น้อยกว่าผู้นำในส่วนของศาสนา ดังนั้นโครงการวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกส่งต่อถ่ายทอดไปทางผู้นำทางฝ่ายปกครองนั้นจึงยังเข้าไม่ถึงทุกครอบครัวในชุมชนในระดับที่จะก่อให้เกิดการปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตประจำวัน แต่อย่างไรก็ตามทุกชุมชนมีความสนใจและหรือความพยายามที่จะผลักดันให้เกิดวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัวของชุมชนทั้งสิ้น แต่ตามที่กล่าวแล้วว่าแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ในรายละเอียดของสภาพสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลต่อการใช้ชีวิตหรือแม้แต่การดำเนินโครงการเศรษฐกิจพอเพียงทั้งสิ้น

จากข้อมูลพื้นฐานในแง่ของความเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบและพื้นที่เทียบเคียง ซึ่งในการวิจัยนี้เรียกว่าชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น นำเสนอเพื่อให้เข้าใจสภาพของแต่ละชุมชนพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของครอบครัวในชุมชน นอกจากนี้ ข้อมูลในส่วนนี้

ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทการใช้วิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงของ “บ้าน” ในบางส่วนด้วย ส่วนสำหรับ “วัด” และ “โรงเรียน” นั้นจะได้นำเสนอในส่วนของ การสรุปผลวิจัยต่อไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 วิธีการและเนื้อหาในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ของบุคลากรของบ้าน วัด และโรงเรียน ในชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากผลการศึกษาพบว่าทั้งชุมชนที่มีวิถีเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้นต่างก็มีการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชนเช่นเดียวกัน โดยทั้ง 3 ฝ่าย (บ้าน วัด โรงเรียน) มีวิธีการและเนื้อหาในการส่งเสริมแตกต่างกันไปตามบทบาทหน้าที่ ซึ่งในรายละเอียดนั้น บ้าน จะมีวิธีการส่งเสริมค่อนข้างเป็นทางการและหลากหลายกว่าอีก 2 ฝ่าย เนื่องจากเป็นฝ่ายปกครองจึงมีวิธีการที่เป็นทางการ ที่พบทุกพื้นที่คือ การประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน (หรือในตำแหน่งที่ใกล้เคียงกันนี้) เพื่อติดตามความเป็นไปของครอบครัวในชุมชน การก่อตั้งกองทุนสำหรับการกั๊ยเงินในชุมชน พบทั้งกองทุนโดยนโยบายรัฐ และกองทุนของชุมชนเอง การมีอาสาสมัครสาธารณสุขหรือ อสม. ไว้บริการดูแลติดตามสุขภาพของคนในชุมชน และทุกชุมชนมีระบบเครือข่ายซึ่งเป็นกลไกอย่างไม่เป็นทางการในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ที่แน่นแฟ้นและโดดเด่นที่สุดคือชุมชนบ้านแม่ไสกลางและแม่ไสเหนือ จ.พะเยา ส่วนวิธีการอื่นๆ นอกเหนือจากนี้ก็มีเพิ่มเติมแตกต่างกันไปตามพื้นที่ เช่น “ฮิต 12 คอง 14” เป็นหลักในการครองเรือนของชาวอีสาน ปรากฏในพื้นที่บ้านบึงสรวงค์และบ้านบึงไคร่นุ่น จ.ขอนแก่น ที่น่าจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว การใช้หลักศาสนาอิสลามในการดำเนินชีวิตครอบครัวของพื้นที่บ้านเขาดัง จ.กระบี่

ส่วนของโรงเรียนพบว่ามีวิธีการในการส่งเสริมความ

เข้มแข็งของครอบครัวให้กับนักเรียนในลักษณะเหมือนกัน
ทุกโรงเรียนทุกพื้นที่ คือ ใช้การเยี่ยมบ้านเป็นจุดเริ่มต้นของ
การรับทราบข้อมูลของครอบครัวนักเรียน เมื่อมีปัญหาจึง
ให้ความช่วยเหลือ ซึ่งส่วนใหญ่ปัญหาพื้นฐานคือครอบครัว
มีฐานะยากจน (พบทุกชุมชนที่มีการให้ความช่วยเหลือเรื่อง
การเงินหรือทุนบรรเทาค่าใช้จ่ายของครอบครัวนักเรียน ถึง
แม้ว่าจะเป็นโรงเรียนในชุมชนที่สภาพเศรษฐกิจโดยรวมหรือ
ฐานะของชาวชุมชนโดยภาพรวมจะมีฐานะดีก็ตาม) และอีก
ประการหนึ่งที่โรงเรียนทำก็คือ การเฝ้าระวังและดูแล ไปจนถึง
แก้ปัญหาพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักเรียน ซึ่งประการ
หลังนี้จะพบในโรงเรียนที่มีนักเรียนช่วงวัยที่เข้าสู่วัยรุ่นคือใน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นแล้ว ได้แก่ โรงเรียนชุมชนบึงเนียม บึง
ไคร่นุ่น ของชุมชนบึงไคร่นุ่น จ.ขอนแก่น และโรงเรียนชุมชน
แม่ใสของชุมชนบ้านแม่ใสกลางและบ้านแม่ใสเหนือ จ.พะเยา

อนึ่ง ทั้ง “บ้าน” และ “โรงเรียน” ทั้งในชุมชนที่มีวิถีชีวิต
แบบเศรษฐกิจพอเพียงและชุมชนที่ไม่มีวิถีชีวิตพอเพียง
มักจะมีการให้ครอบครัวในชุมชนทำกิจกรรมตามโครงการ
เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งในส่วนนี้เป็นการส่งเสริมความเข้มแข็ง
ของครอบครัวไปในตัวได้อย่างดี โดยเฉพาะโรงเรียนจะเห็น
ได้ชัดเจนมากในการฝึกฝนให้นักเรียนพึ่งตนเอง อดออม
ประหยัด ซึ่งพบว่ามีการส่งเสริมในส่วนนี้ทุกโรงเรียนในทุก
ชุมชน ที่เป็นโครงการต่อเนื่องชัดเจน และมีกิจกรรมที่หลากหลาย
ได้แก่ โรงเรียนวัดบางสะแก ของชุมชนบ้านบางสะแก
หมู่ 6 และ หมู่ 4 จ.สมุทรสงคราม ซึ่งมีทั้งธนาคารโรงเรียน
ตลาดนัด 5 บาท ในขณะที่โรงเรียนบ้านบึงสรวงค์คุยโพธิ์
ของชุมชนบ้านบึงสรวงค์ จ.ขอนแก่น นั้น นอกจากจะให้น
ักเรียนปลูกผักสวนครัวตามโครงการเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว
นักเรียนที่นี่ยังนำผลผลิตที่ปลูกเองมาประกอบอาหารกลางวัน
รับประทานในโรงเรียนด้วยตนเองอีกด้วย โดยโรงเรียนมี
จุดประสงค์ให้นักเรียนรู้จักการช่วยเหลือตนเอง เรียนรู้สิ่งจำเป็น
ในชีวิตประจำวันและสามารถนำไปปฏิบัติจริงในครอบครัวได้

“ในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ในกิจกรรมการ
เรียนการสอนและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ มีกำหนดอยู่ใน

ตัวหลักสูตรอยู่แล้วว่าจะต้องอยู่อย่างพอเพียง เพราะฉะนั้น
เรื่องตรงนี้ในการเรียนการสอนมีอยู่แล้ว สอดแทรกไม่ว่าจะ
เป็นในเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน ครูจะอบรมหน้าแถวชีวิต
ความเป็นอยู่ การซื้อของ การเก็บรักษาของ ก็จะถูกสอดแทรก
บางทีมันอาจจะไม่ได้ใช้ในการเรียนการสอนโดยตรง แต่อยู่
ในชีวิตประจำวัน..... โครงการออม เราปลูกฝังให้เด็ก แต่
ที่นี้เราทำในเชิงบังคับเพื่อประโยชน์ลงไปยังตัวเด็ก เราเปิด
โครงการมีธนาคารโรงเรียน ที่แรกมีปัญหาตรงที่ว่า พอเด็ก
ฝาก แล้วมีการเบิกเงินกลับไปใช้ ซึ่งผู้ปกครองบอกว่านำไป
ซื้อของให้แก่เด็กบ้าง ก็กลายเป็นว่าเรารู้สึกว่าผู้ปกครอง
ไม่น่าทำแบบนี้ ก็เลยเปลี่ยนประมาณสัก 2-3 ปีมานี้ เดิมมีการ
ฝากถอนแล้วก็เบิก ซึ่งมองไม่เห็นว่เด็กมีอะไรเปลี่ยนแปลง
เลยตั้งกฎใหม่ไม่ให้เบิก หรือถ้าจะเบิกต้องมาพูดคุยกันก่อน
สุดท้ายผอ.บอกว่าคนที่ฝากห้ามเบิก จะเบิกได้ก็ต่อเมื่อจบ
ป.6 เท่านั้น เราต้องการให้เด็กนำเงินที่ได้ไปต่อยอดทางการ
ศึกษา หลังจากจบ ป.6 ไปแล้วจะได้มีทุนก้อนหนึ่งไปเรียน
ต่อ ม.1 อย่างน้อยก็ประหยัด ช่วยลดภาระผู้ปกครองได้เลย”
(กาญจนา อาทยะกุล, สัมภาษณ์, 2556)

ในส่วนของวัดไม่ค่อยมีบทบาทเด่นชัดนักในการ
ส่งเสริมความเข้มแข็งครอบครัว แต่จะมีในลักษณะเป็นบทบาท
ทางอ้อมคือการสั่งสอนคุณธรรม ยกเว้นบางพื้นที่ที่วัดมี
บทบาทมากต่อชุมชน คือ วัดท่าเรียบในชุมชนบ้านบึงไคร่นุ่น
จ.ขอนแก่น รวมทั้งมัสยิดของบ้านเขาตั้ง จ.กระบี่ ก็มีบทบาท
อย่างมากในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวและ
มีเนื้อหาครอบคลุมวิถีชีวิตในครอบครัวหลายด้าน ความ
สัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว บทบาทที่พึงกระทำ
ต่อกันของสมาชิกในครอบครัว การแก้ปัญหาความขัดแย้งใน
ครอบครัว เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องบทบาทของ
บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะ
กรณีบ้านโหรา อำเภอบางบาล จ.พระนครศรีอยุธยา (สุริยน
จันทร์นคร, 2536) ที่พบว่าสถาบันครอบครัวและเครือญาติ
สถาบันศาสนาและความเชื่อ และสถาบันการศึกษา มีบทบาท
ในการพัฒนาทางการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

แต่มีระดับแตกต่างกันกล่าวคือ สถาบันครอบครัวและเครือญาติ มีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการ ศึกษา เศรษฐกิจ และด้านสังคม ขณะที่สถาบันศาสนาและ ความเชื่อมีบทบาทน้อย แต่ขัดแย้งกันในส่วนของการวิจัย ที่ระบุว่าสถาบันการศึกษา มีบทบาทน้อยมากในการพัฒนา หมู่บ้านโนรา ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยนี้ที่พบว่าในแง่ของ การส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวโดยเฉพาะการใช้วิถี เศรษฐกิจพอเพียงนั้นโรงเรียนมีบทบาทมากอย่างชัดเจน ซึ่ง น่าจะเป็นเพราะว่าการวิจัยนี้มุ่งเฉพาะประเด็นความเข้มแข็ง ของครอบครัวและการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประการหลัง นั้นเป็นนโยบายของรัฐที่สนับสนุนให้โรงเรียนจัดให้เด็กและ ขยายสู่ชุมชนอยู่แล้ว ผลที่ได้จึงปรากฏชัดเจนว่าในแง่นี้ โรงเรียนมีบทบาทมาก

ทั้งนี้ การส่งเสริมหรือพัฒนาความเข้มแข็งของ ครอบครัวโดย บ้าน วัด และโรงเรียนนั้น เกิดขึ้นโดยเป็น บทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย มีเนื้อหาครอบคลุมหลายด้าน ในชีวิต แต่ไม่ปรากฏว่าเป็นความตั้งใจที่จะส่งเสริมความ เข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งในด้าน ต่างๆ แต่เมื่อพิจารณาแล้วก็พบว่า เนื้อหาที่ บ้าน วัด โรงเรียน ส่งเสริมอยู่ตามบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายนั้นก็ครอบคลุม ทุกด้านของมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง แต่สังเกตได้ว่า ไม่ค่อยมีในด้านของการพึ่งพาตนเองในด้านข้อมูลข่าวสาร

จากผลการวิจัย ที่แสดงว่าวิธีการและเนื้อหาการ ส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวที่ชุมชนมีนั้น มักเป็น ลักษณะของการส่งเสริมตามภาระหน้าที่บทบาทของสถาบัน (บ้าน วัด โรงเรียน) ส่วนใหญ่เป็นไปตามนโยบายของรัฐอยู่ แล้ว จึงทำให้มีวิธีการและเนื้อหาเหมือนหรือใกล้เคียงกันทุก พื้นที่ ทั้ง 4 พื้นที่ 8 ชุมชน และยังไม่ได้มีนโยบายที่เชื่อมโยง กับมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งอย่างชัดเจน เช่น ต้องส่งเสริม มาตรฐานด้านไหน อย่างไร ทำอย่างไรให้ผ่านตัวชี้วัด และการ ส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวที่มีอยู่ในชุมชนพื้นที่นั้น มักเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ซึ่งสังเกตได้ว่าปัญหาที่มี อยู่ในทุกพื้นที่คือ ปัญหาเศรษฐกิจการเงิน ที่ถึงแม้ว่าจะเป็น

ชุมชนที่รายได้ค่อนข้างดี แต่ก็มีหนี้สิน ส่วนหนึ่งมาจากความ พึ่งพา และอิทธิพลของยุคสมัยที่นิยมวัตถุ

“รายได้นี้ก็มีส่วนเหมือนกัน เพราะความที่ว่าฐานะ ไม่ค่อยเท่าเทียมกัน คนที่เขามีฐานะดี ๆ เขามีส่วนก็จะเป็นอีก อย่างหนึ่ง ส่วนคนที่ครอบครัวเด็กก็จะเป็นอาชีพรับจ้าง ก็ไม่ค่อย พอเพียง แต่ด้วยความเปลี่ยนแปลงของโลก ความทันสมัย ต่าง ๆ คนก็อดไม่ได้ที่จะต้องตามกระแส แต่ในโลกที่ตัวเอง ทำมาหากิน รายจ่ายกับรายได้อาจจะไม่ค่อยพอเพียง แต่ ก็อยากให้ตัวเองยกระดับเหมือนหรือเท่าเทียมกับคนอื่น ๆ แต่ถ้าเทียบกับชุมชนอื่น เรามองว่ายังไม่ค่อยอยู่ ถ้าเทียบกับใน เมืองมากเลย เราถึงได้มีหนี้สินกันล้นพ้นตัวเพราะเราอยากมี” (กาญจนา อาทยะกุล, สัมภาษณ์, 2556)

“..เห็นบ้านโน่นเขาซื้อรถยนต์ เรามีฐานะเพียงเล็กน้อย อยากมีเหมือนเขาก็ไปออก แอร์ก็ต้องส่ง ไม่รู้จักคำว่าพอเพียง อย่างที่ได้เงินมาเป็นก้อนแทนที่จะแบ่งเก็บ แบ่งใช้ ก็ไปใช้หมด เห็นเขาซื้อกางเกงมาใช้ตัวเป็นพันก็อยากได้เหมือนเขาทั้งที่เรา มีเงินน้อย” (มโน เครือแก้ว, สนทนากลุ่ม, 2556)

ปัญหาที่พบอีกในหลายชุมชนก็คือ ปัญหาเสพติด ปัญหาทางเพศ ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น เด็ก ไม่ได้อยู่กับพ่อแม่

“ปัญหาเรื่องสูสาว เพราะว่าเด็กเป็นวัยรุ่นแล้ว และสื่อ หนึ่งที่มันมีเรื่อนี้พวกไลน์ พวกโทรศัพท์มือถือ เจอกันบ่อย อย่าง ปี่ที่แล้วจัดกิจกรรม ในกลุ่ม 2 ตำบล เป็นขานเมือง เด็กวัยรุ่นก็ แลกโทรศัพท์กัน บ้างกัน เอาไปเอามากมีเรื่องเพศ หนีโรงเรียน ไปเที่ยวด้วยกัน สุดท้ายก็ออกกลางคัน มีลูกเขาก็ให้ออก จากโรงเรียน อันนี้คือเด็กที่ขาดวุฒิภาวะในการตัดสินใจ อีก ปัญหาหนึ่งก็มาจากสื่อออนไลน์ นี่คือนปัญหาหนึ่งที่สื่อภาครัฐ ยังควบคุมไม่ถึง” (ไวยากรณ ยะนะโชติ, สนทนากลุ่ม, 2556)

ทั้งหมดนี้ยังเป็นปัญหาครอบครัวในสังคมไทยอย่าง ต่อเนื่องเช่นที่ปรากฏในงานวิจัยช่วงก่อนหน้านี้ พฤติกรรมที่ ไม่เหมาะสมของเด็กและเยาวชน ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาใหญ่ของ ทั้งในระดับครอบครัวรวมไปถึงสังคมส่วนรวมอย่างมาก โดยสรุป แล้ว เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและน่ากังวลใน

3 ประเด็นใหญ่คือ พฤติกรรมบริโภคนิยม (ฟุ่มเฟือย ภูเขาเงิน และวัตถุ) ความไม่เท่าทันสื่อ (ติดสื่ออย่างไม่มีการพิจารณา) ใช้สื่อในทางที่เป็นภัยกับตนเองและสังคม) และมีค่านิยมในเรื่องเพศสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสม (มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การทำแท้ง การขายตัว) (สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2553 ; ศุภลักษณ์ เก่งปัญญา, 2548 ; คลังปัญญาไทย, 2553 และ สายฤดี วรจิโกคาทร, 2553)

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 แนวทางการใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของบุคลากรของ บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อนี้เป็นความมุ่งหมายหลักของงานวิจัยเรื่องนี้ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้แนวคิดที่ต้องการจะเชื่อมโยงวิถีเศรษฐกิจพอเพียงกับเรื่องของการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว โดยใช้ “บวร” หรือ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก ซึ่งจากการศึกษาในพื้นที่ โดยตั้งต้นจากชุมชนที่มีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียง คือ ชุมชนที่ได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบของกระทรวงมหาดไทย และชุมชนใกล้เคียงที่ยังไม่ได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผลการวิจัยนั้น ไม่พบความเชื่อมโยงดังกล่าวในลักษณะที่เป็น “ความตั้งใจ” หรือ “นโยบาย” ในระดับชุมชนที่จะให้หลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียงมาช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัว โดยที่เกือบทุกชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษาครั้งนี้มีการส่งเสริมวิถีเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าบางพื้นที่จะไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม และในขณะเดียวกันทุกพื้นที่ก็มีการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวอยู่แล้วด้วยเช่นกัน เพียงแต่ว่าเป็นการส่งเสริมที่อยู่ในบทบาทหน้าที่บางอย่างอยู่ในวิถีชีวิต จึงไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าสิ่งเหล่านั้นคือการส่งเสริมความเข้มแข็งครอบครัว และที่สำคัญคือไม่ได้มีทิศทางแน่นอนว่าเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวด้านใด (ตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง) แต่ที่มีอยู่แล้วในชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษา คือ ผลผลิตและผลพลอยได้ของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของกิจกรรมทางการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ไปช่วยส่งเสริม

ความเข้มแข็งของครอบครัวในบางประการ แต่อย่างที่กล่าวแล้วว่า เป็นการส่งเสริมกันโดยที่ผู้ใช้อย่าง “ไม่ได้ตั้งใจ” หรือ “เจาะจง” หรือ “มีนโยบาย” มาก่อนว่าจะใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว

ดังนั้นผลการวิจัยในข้อนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอผลในลักษณะที่เป็น “แนวทาง” การใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของ บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งเป็นผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มร่วมกันระหว่างบุคลากรของ บ้าน วัด โรงเรียน จากทั้งชุมชนที่มีวิถีเศรษฐกิจพอเพียง (หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ) และชุมชนที่ไม่มีวิถีเศรษฐกิจพอเพียง (หมู่บ้านที่ยังไม่ได้ประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ) โดยเป็นการสรุปความคิดเห็นจากวงสนทนากลุ่มในทุกพื้นที่แล้ว ซึ่งผลที่ได้ นำเสนอเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นแรกเป็นเรื่องของปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นในการที่จะใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว และประเด็นที่สองคือเรื่องของแนวทาง การใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของ บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ดังนี้

1. ปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของบ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว

จากการสนทนากลุ่มในทุกพื้นที่ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจจะทำให้ บ้าน วัด โรงเรียน ไม่สามารถใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงไปส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวได้หรือทำได้ไม่ดี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอุปสรรคที่เกิดจากการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสรุปได้เป็นประเด็นดังนี้

1. ประชาชนยังไม่เข้าใจ “วิถีเศรษฐกิจพอเพียง” อย่างลึกซึ้งในอันที่หมายรวมถึงฐานคิด หลักทั้ง 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ซึ่งสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ในทุกการกระทำ ทุกอาชีพ ทุกสถานะ แต่ส่วนใหญ่เข้าใจวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นกิจกรรมว่าทำแบบนี้แล้วคือมีวิถีเศรษฐกิจพอเพียง แต่ในการกระทำอื่นๆ ในชีวิตกลับไม่ได้นำหลักนี้มาใช้

“เศรษฐกิจพอเพียงบางคนปลูกเครื่องครัวไว้ข้างบ้าน

ใครมีอะไร ปลุกตะไคร้ ต้นหอม ไม่เอามาใช้ แต่ไปซื้อมานั้นแหละไม่รู้จักการนำของที่มีอยู่มาใช้ ไม่รู้จักคำว่าพอเพียง เห็นบ้านโน้นเขาซื้อรถยนต์ เรามีฐานะเพียงเล็กน้อย อยากมีเหมือนเขาก็ไปออก แอร์ก็ต้องส่ง ไม่รู้จักคำว่าพอเพียง อย่างที่ได้เงินมาเป็นก้อนแทนที่จะแบ่งเก็บ แบ่งใช้ ก็ไปใช้หมด เห็นเขาซื้อกางเกงมาใช้ตัวเป็นพันก็อยากได้เหมือนเขาทั้งที่เรามีเงินน้อย” (มโน เครือแก้ว, สนทนากลุ่ม, 2556)

“ชาวบ้านเขาจะคิดแค่ว่าปลูกผักกินเอง แต่ในความเป็นจริงแล้วต้องลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เพิ่มรายได้จากเศรษฐกิจพอเพียง มีความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งคำว่าคุณธรรมมันกว้างมาก ก็คือคุณต้องมีคุณธรรม และต้องมีความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงด้วย จากการศึกษาเล่าเรียน การฟังวิทยุ การอ่านหนังสือพิมพ์ การดูโทรทัศน์อยู่ในนั้น คนเราต้องแสวงหาความรู้ด้วยและก็เป็นส่วนที่เป็นความรู้ก็เอามาใช้ในวิถีชีวิตแม้แต่ในละครจริงๆ แล้วก็มีความรู้อยู่ แต่คนเข้าใจว่าแค่การปลูกผัก ขุดบ่อเลี้ยงปลา” (มโน เครือแก้ว, สนทนากลุ่ม, 2556)

2. ในส่วนของการเรียนรู้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรมผ่านโครงการหรืออาชีพเสริม ซึ่งเป็นสิ่งที่มีในทุกพื้นที่ที่เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ก็ยังไม่สามารถที่จะดึงทุกครัวเรือนทุกครอบครัวมาเข้าร่วมได้ ซึ่งการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมผ่านโครงการนี้ ที่คนทั่วไปเข้าใจว่าเศรษฐกิจพอเพียงคือ “ปลูกผัก” คือ “เลี้ยงปลา” คือกิจกรรมทางการเกษตรอื่นๆ นั้น ที่จริงแล้วถ้าได้ลงมือทำก็จะค่อยๆ เข้าใจและเรียนรู้ไปกับกิจกรรมนั้นว่าภายใต้การปลูกผักกินเองเหลือแล้วขาย ฯลฯ นั้น มีหลักการอะไรของเศรษฐกิจพอเพียงมาเกี่ยวข้องตรงไหน อย่างไร จนสามารถเข้าใจในฐานคิดหลักคิดของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างแท้จริงและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้กับทุกๆ การคิดการกระทำ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือในขั้นตอนที่ชุมชนก็กระตุ้นให้ครอบครัวในชุมชนมาร่วมกิจกรรมร่วมโครงการเหล่านี้ได้ ก็ไม่ได้รับความร่วมมือไปเสียทั้งหมด คือ บางครอบครัวสนใจเข้าร่วมกิจกรรม บางครอบครัวก็ไม่สนใจ บางครอบครัวเข้าใจ แต่ไม่ลงมือทำ จึงทำให้ความรู้

ความเข้าใจในวิถีเศรษฐกิจพอเพียงไม่สามารถขยายไปสู่ทุกครอบครัวได้ แม้แต่ในชุมชนที่เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบก็ตาม

“ในตอนนี้เหมือนเศรษฐกิจพอเพียงมันมีเพียงบางพื้นที่ ก็ยากให้เกิดทั้งตำบล” (บุญเสริม ทองขยัน, สนทนากลุ่ม, 2556)

“จะไปส่งเสริมให้ไปใช้ในครอบครัวอย่างไร ที่เราทำนี้แต่ละบ้านที่ส่งตัวแทนมา เราก็หวัง เพราะเราไม่สามารถจับคนในหมู่บ้าน 170 คน มาฟังได้ ถ้าฟังแค่ให้ส่งตัวแทนครัวเรือนแต่ละครัวเรือนมาประชุมก็ยากอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นถามว่าเราจะสามารถทำให้บทบาททำนุผู้ใหญ่บ้านจะให้ทุกครัวเรือนนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ได้หรือไม่ ผมให้คำตอบไม่ได้” (มนัส บุญพวง, สนทนากลุ่ม, 2556)

“เวลาเราทำกิจกรรมเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คนที่เข้าร่วมโครงการจะเป็นคนฐานะปานกลางกับล่างลงมา ส่วนคนที่มีฐานะดีก็จะมีส่วนร่วมบ้าง แต่น้อย อย่างเช่นจัดประชุมสมาชิกโกไข่ก็จะมานั่งฟัง แต่เขาไม่เอาด้วย เขาขอเป็นฝ่ายซื้อไข่ไก่จากชาวบ้าน” (มนัส บุญพวง, สนทนากลุ่ม, 2556)

“...ก็ไม่ทั้งหมด มันมาจากข้าราชการก็ไม่มา พวกที่ทำงานบริษัทต่างๆ ก็ไม่มา พวกเราเป็นเกษตรกร พวกที่รับผลประโยชน์จะให้ความร่วมมือ พวกที่ไม่ทำการเกษตรก็จะไม่ให้ความร่วมมือ” (อาคม ภาณุวงศ์, สนทนากลุ่ม, 2556)

3. ในส่วนของ บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งจะเป็นตัวขับเคลื่อนหลักนั้น ในความเป็นจริงคือ บางฝ่ายเองก็ไม่ได้เป็นตัวอย่างที่ดี คือ การปฏิบัติก็ห่างไกลจากคำว่าพอเพียง บางฝ่ายก็ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในวิถีเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นการยากที่จะเป็นผู้ขับเคลื่อนในการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงไปส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว

“ผมก็สงสัยว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาของเรานี้ได้เน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับทางศาสนาอย่างไรหรือไม่ มาเชื่อมโยงกับทางชุมชน นอกเหนือจากไปวัดปกติ พระบางรูปยังตัดกิเลสไม่ได้ ใส่ข้อมน้อยก็บ่นอีก อันนี้เราพูดตามความจริงนะ สังคมปัจจุบัน เพราะฉะนั้นมันก็ต้องเริ่มทุกส่วน

ละครับ สำนักพระพุทธศาสนาก็ควรจะมานั่งให้สมภารทุกวัด
เข้าใจในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียงและมาร่วมกับชุมชนแก้
ปัญหา แล้วส่วนใหญ่พระทุกวันนี้ เน้นไปเรื่องของ สัก เสด
เลข ยันต์ ดุหม่อ ให้ห่วย ก็เลยไม่เข้าใจในเรื่องของประเด็น
ของพระพุทธเจ้าเท่าไร คนไปวัดทุกวันนี้ก็ไปไม่ถึงธรรมะ
เท่าที่ควร” (โอภาส กุสันเทียะ, สนทนากลุ่ม, 2556)

“วัดที่บ้านผมนะ มันเป็นวัดที่พระไม่ค่อยมีความรู้ นั้น
แหละ เป็นวัดที่หลวงตาแก่ๆ...ผมว่าของผมมันไม่มีพระที่มี
ความรู้นะ ถ้าพระที่มีความรู้ พระที่นักพัฒนามาอยู่... อยากได้
พระที่นักพัฒนา ถ้าพระได้มีความรู้มาอบรม ได้มา 8 คำ
15 คำ แบบนี้จะได้เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
เป็นมาอย่างไร นี่ก็ไหวธรรมดๆ กัน” (บัณฑิต ธรรมธะ, สัมภาษณ์, 2556)

“พระไม่มีภูมิรู้ เพราะวัดต่างๆ พระส่วนมากจะอยู่ใน
วัด ไปเรียนหนังสือเป็นเจ้าคุณ นั่งทับอยู่ อยู่กองสังฆทาน
ทั้งหลาย ที่นี้อยู่ตามบ้านนอกเรานี้ คือพระแก่ กับพระพิการ
นานด้วยพรรษา แก่เพราะพิการ ไปทำอะไรกินไม่ได้ต้องไป
บวชกิน และตรงนี้ที่ไม่มีภูมิรู้ เพราะว่าปฏิบัติไม่มี ในวัดที่
ปฏิบัติเคร่งครัด แล้วก็ขาดศรัทธา ภูมิตัวนี้ไม่มี ถ้าหากขาด
ศรัทธาความเลื่อมใสแล้ว ไปวัดก็ไปตามประเพณีเฉยๆ...อันนี้
คือประเด็นปัญหาที่เป็นอยู่ปัจจุบัน คือ คนไม่มีอยู่วัด ถ้าคนไป
อยู่วัดก็คือคนพิการ หรือคนไม่รู้ก็คือประเด็นของวัด ส่วนมาก
ที่ผมดูมา มันจะเจอยังนั้น เพราะคนที่มียศภูมิความรู้บวชเข้า
ก็บวชออก ทุกวันนี้ เปรียบใหญ่ๆ ก็สึกออกมาทำงาน อันนี้
คือสังคม และก็สังคมก็ไม่พอเพียง เป็นสังคมที่เพ้อ ฝันเพ้อ
เพราะไม่มีจ่าย มีแต่รับอย่างเดียว เห็นพระผู้ใหญ่ที่ซื้อเครื่องบิน
แล้วก็เจ้าอาวาสแถวๆ บ้านเรานี้ ถ้าหากมีพรรษาใหญ่หน่อย
ก็มีนาเป็นทุ่ง บ้านเป็นหลัง เพราะว่ารับอย่างเดียว ญาติ
มี ซื้อมรดกให้หลาน มีไหมครับ มี ผมพูดความจริงนี่คือสถาบัน
สงฆ์” (ไวยากรณ์ ยะนะโชติ, สนทนากลุ่ม, 2556)

4. ความยากในการทำงานร่วมกันของ 3 ฝ่าย คือ บ้าน
วัด โรงเรียน เนื่องจากไม่มีนโยบายความร่วมมืออย่างจริงจัง

“ดังนั้นผมว่าสรุปง่าย ๆ ในเรื่องของภาคีภาคส่วน จะ
เป็นวัด บ้าน โรงเรียน ว่าเขาว่า เป็น บวร มนตรี นี้ มัน

เป็นคำที่สวยหรู มันคือปฏิบัติไม่ได้ ขาดการกำกับ ติดตาม
ขาดความจริงใจ ที่สำคัญขาดงบประมาณ ขอบคุณครับ”
(ไวยากรณ์ ยะนะโชติ, สนทนากลุ่ม, 2556)

“ตรงนี้ต้องมีเจ้าภาพหลักมาขอความร่วมมือจาก
ชุมชน ซึ่งมันก็ยาก” (กาญจนา อาทยะกุล, สนทนากลุ่ม, 2556)

5. บทบาท ขอบเขตของทั้ง 3 ฝ่าย คือ บ้าน วัด
โรงเรียน ในปัจจุบันที่จะเข้าถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
หรือส่งเสริมครอบครัวนั้น ลดน้อยลง ทำอะไรไม่ได้มาก

“.....ถ้าสมภารที่อยู่ในวัดพูดโอเค ผู้นำพูดโอเค ครู
พูดโอเค แต่ก่อนนี้ ชุมชนสังคมยังไม่กว้าง ตามไม่ไกลไปไม่ถึง
เส้นทางคมนาคมลำบาก อย่างเช่น สมภารอยู่ที่วัด หลวงตา
ว่าอย่างไร ถ้าเด็กเกิดเลี้ยงยาก ไปฝากตาเป็นบุตร เสด
ผูกขา จบ ความเชื่อ แต่ทุกวันนี้ พระไม่มีภูมิ และที่สำคัญ
ส่วนมาก ไม่ได้ว่านะ โยมจะเป็นเจ้าอาวาสเอง แล้วก็ถ้าหาก
เจ้าอาวาสหลายคนก็จะไปตั้งวัดใหม่ นั่นคือสถาบัน นั่นแหละ
ก็คือปัญหา ที่นี้ในส่วนหนึ่งนี้ กำนันพูดว่าที่แต่ก่อน เขามี
1. การทำบุญลั้มว่วมา วัดต้องกินเนื้อสัน กำนันก็ต้องได้
ผู้ใหญ่บ้าน ครู ก็ต้องได้กิน แต่ก่อนเป็นอย่างนั้น เพราะเชื่อ
เมื่อก่อนเป็นไปปัญหาเปราะบาง พระอาจารย์เหน่ยกเล็ก
ไม่เรียว ประชานิยมยกเล็กไม่เรียว 2. ไว้ทรงผม เครื่องแต่งกาย
เข้าสมัยใหม่เลยทำอะไรไม่ได้ ผู้ปกครองทุกวันนี้แต่ไม่ได้
ลูกฉันดีหมดเวลามีปัญหา อันนี้ก็คือปัญหาในสังคมปัจจุบัน
เพราะฉะนั้นครูทำอะไรมากไม่ได้ โอเคสังคมพระ 3 แส่นกว่า
สังคมครู 6 แส่นกว่า มีปัญหาอยู่เหมือนกัน” (ไวยากรณ์
ยะนะโชติ, สนทนากลุ่ม, 2556)

จากปัญหาดังกล่าวร่วมกับการสรุปวิเคราะห์จากการ
สนทนากลุ่มและสัมภาษณ์ในทุกพื้นที่ จึงสรุปเป็นแนวทาง
การใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียง บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริม
ความเข้มแข็งของครอบครัว ดังนี้

2. แนวทางการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงของ บ้าน วัด
โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว

1. ต้องเริ่มจากหน่วยงานระดับสูงของประเทศ คือ
ระดับกระทรวงต้นสังกัดของ บ้าน วัด และโรงเรียน ต้องมี

นโยบายชัดเจนในความร่วมมือกันในเรื่องนี้ พร้อมกับมีนโยบายการปฏิบัติที่จริงจังทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มจนถึงการติดตามประเมินผล

“ถามว่าประเด็นที่จะเอาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถาบันครอบครัวยังไง ทำชุมชนยังไงให้เข้มแข็ง ที่นี้การขับเคลื่อนจะมี 3 ฝ่าย บ้าน วัด โรงเรียน ดังนั้นสถาบันกระทรวงมหาดไทย แล้วก็สำนักพุทธเกี่ยวกับวัด กระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาโรงเรียน เพราะฉะนั้น 3 ฝ่ายจะต้องจับมือกัน เอาให้จริงจังในแนวปฏิบัติ” (ไวยากรณ์ ยะนะโชติ, สนทนากลุ่ม, 2556)

2. ในระดับชุมชนต้องมีผู้นำหรือเจ้าภาพหลักในการกระตุ้น ขอความร่วมมือ ติดตาม และต้องเป็นผู้นำที่เข้าถึงทุกฝ่ายได้ ทั้งในระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียนเอง และกับครอบครัวในชุมชน

3. บ้าน วัด โรงเรียน ต้องมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้เกี่ยวกับวิถีเศรษฐกิจพอเพียงก่อน เข้าใจแล้วต้องทำต้องปฏิบัติได้ด้วย และต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับความเข้มแข็งของครอบครัวด้วย อย่างน้อยที่สุด คือ เข้าใจว่าเรื่องของปัญหาครอบครัวไม่ใช่เรื่องส่วนตัวที่ชุมชนไม่สามารถเข้าไปยุ่งได้

“เมื่อก่อนมักจะได้ยินว่าครอบครัวเขาอย่าไปยุ่งเลย เมื่อก่อนนี้ใช่เลย แต่พอไปอบรมที่ได้ความรู้มา ผมก็เข้าใจว่าครอบครัว ไม่ใช่ครอบครัวหนึ่งครอบครัวเดียว เราอยู่รวมกัน ชุมชนหนึ่งก็เหมือนหนึ่งครอบครัว ฉะนั้นตรงนี้ ที่ผมถึงมาคิดว่า บ้านใกล้เคียงมันก็ต้องเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน เพียงแต่เราไปทำร้าย แต่ก็ยังมองเห็นกันใช่ไหม ในอดีตคุณยังดักแด้ให้กันกินได้ เป็นคนครอบครัวเดียวกัน เพราะฉะนั้นถ้าครอบครัวหนึ่งมีปัญหา อีกหลายๆ ครอบครัวไม่ยุ่งเกี่ยวเลย ปัญหาที่จะลุกลามมาถึงครอบครัวเราใช่ไหม เรื่องพวกนี้มันจะต้องสร้างความผูกพัน เห็นครอบครัวหนึ่งมีปัญหา ช่วยได้เราควรเข้าไปช่วยด้านใดด้านหนึ่งก็ตาม” (โอกาส กุศลทีละ, สัมภาษณ์, 2556)

“ปัญหาครอบครัวน้อย ถ้าเรื่องการหย่าร้าง เราไปทำอะไรเขาไม่ได้อยู่แล้ว แต่ก็ต้องปล่อยเขา คนเขาจะหย่า

ปัญหาเรื่องผัวเมียทะเลาะกันอีกอย่าง คนนอกเข้าไปไม่ได้ ถึงเวลาดีกัน” (มนัส บุญพวง, สัมภาษณ์, 2556)

4. ขยายกลุ่มประชาชนหรือครอบครัวที่มีความเข้าใจหรือกลุ่มที่ปฏิบัติหรือใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวันให้มากขึ้น เพื่อที่จะได้นำไปสู่ครอบครัวได้ง่ายและชัดเจนขึ้น

5. ในการทำกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีเศรษฐกิจพอเพียงไม่ว่าจะโดย บ้าน วัด หรือโรงเรียน ควรมีการสรุปบทเรียนหรือบอกกล่าว อธิบาย ขยายความ ว่าสิ่งที่อยู่ภายใต้กิจกรรมเหล่านั้น (เช่น การปลูกผักสวนครัวรับประทานเอง เหลือแล้วนำไปขาย) คือ หลักคิด ฐานคิดของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันทุกๆ การกระทำ รวมทั้งการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัวด้วย คือ ถ้าทุกการกระทำประกอบไปด้วยหลักคิด คือ มีความรู้ มีคุณธรรม รู้จักพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดีแล้ว ก็สามารถมีครอบครัวที่ดีมีความเข้มแข็งตามมาตามฐานทุกด้านได้ หรือแม้แต่การบอก อธิบายว่ากิจกรรมโครงการที่เกี่ยวกับวิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เมื่อทำแล้วจะช่วยครอบครัวได้อย่างไรดี หรือมีประโยชน์อะไรต่อครอบครัว เพราะบางทีกลุ่มเป้าหมายของทั้ง 3 ฝ่าย อาจเข้าใจได้ไม่ครบถ้วนจนทำให้นำไปเชื่อมโยงใช้กับชีวิตประจำวันในการกระทำอื่นๆ ได้

6. วิธีการใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวนั้น ใช้ตามบทบาทเดิมที่มีอยู่ คือ บ้าน ใช้ผ่านทางการปกครอง ดูแล โรงเรียนผ่านทางการสอนและปลูกฝังทุกระดับชั้น ส่วนวัดอยากให้เพิ่มบทบาทมากกว่านี้ โดยเฉพาะการเน้นคุณธรรมและการเป็นตัวอย่างที่ดี

ในประเด็นความเชื่อมโยงระหว่างการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงกับการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวนั้น ซึ่งกล่าวแล้วว่า ไม่พบความเชื่อมโยงดังกล่าวในลักษณะที่เป็น “ความตั้งใจ” หรือ “นโยบาย” ในระดับชุมชนที่จะใช้หลักวิถีเศรษฐกิจพอเพียงมาช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัว โดยที่เกือบทุกชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษาครั้งนี้มีการส่งเสริมวิถีเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว ถึงแม้ว่าบางพื้นที่จะไม่ได้เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงก็ตาม และในขณะเดียวกันทุกพื้นที่ที่มีการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวอยู่แล้ว

ด้วยเช่นกัน เพียงแต่ว่าเป็นการส่งเสริมที่อยู่ในบทบาทหน้าที่บางอย่างอยู่ในวิถีชีวิต จึงไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าสิ่งเหล่านั้นคือการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว และที่สำคัญ คือไม่ได้มีทิศทางแน่นอนว่าเป็นการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวด้านใด แต่ที่มีอยู่แล้วในชุมชนในพื้นที่ที่ศึกษาคือผลผลิตและผลพลอยได้ของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงในรูปแบบของกิจกรรมทางการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ไปช่วยส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัวในบางประการ แต่อย่างทีกล่าวแล้วว่า เป็นการส่งเสริมกันโดยที่ผู้ใช้เอง “ไม่ได้ตั้งใจ” หรือ “เจาะจง” หรือ “มีนโยบาย” มาก่อนว่าจะใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ตามที่ผลการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับวิถีเศรษฐกิจพอเพียงส่วนหนึ่งระบุว่าส่วนสำคัญที่ขาดหายไปของการศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ก็คือ ความรู้เพื่อการเชื่อมต่อกับสถาบันครอบครัว โรงเรียน และศาสนา และยังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาบทบาทของครอบครัว สถาบันศาสนาในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้สามารถให้เป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศไปในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง (อภิชาติ พันธเสน และคณะ, 2550) ซึ่งเป็นการวิจัยตั้งต้นของงานวิจัยนี้

ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอถึงปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้เศรษฐกิจพอเพียงของ บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว และแนวทางในการใช้เศรษฐกิจพอเพียงของ บ้าน วัด โรงเรียน ในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ซึ่งเป็นผลจากการพูดคุยสนทนากลุ่มจากตัวแทนของ บ้าน วัด โรงเรียน ในชุมชนพื้นที่ที่ศึกษาดังที่ได้เสนอไว้ดังกล่าว

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนของการส่งเสริมวิถีเศรษฐกิจพอเพียง การส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ในชุมชน ควรจะได้มีการอธิบายทำความเข้าใจกับครอบครัว ในชุมชนถึงหลักคิดและการปฏิบัติตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่นอกเหนือไปจากการส่งเสริมในลักษณะทำโครงการด้วย เนื่องจากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าครอบครัวในชุมชน

เองยังไม่เข้าใจหลักหรือวิถีคิดอย่างลึกซึ้งในอันที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันนอกเหนือจากทำกิจกรรมตามโครงการ นอกจากนี้ควรชี้หรือเชื่อมโยงให้เห็นว่าหลักการของวิถีเศรษฐกิจพอเพียงนั้นสามารถเอื้อให้เกิดความเข้มแข็งของครอบครัวได้ เช่น หากในครอบครัวดำเนินชีวิตโดยมีความพอประมาณ ก็น่าจะทำให้ครอบครัวสามารถควบคุมรายรับรายจ่าย ลดปัญหาทางเศรษฐกิจของครอบครัวได้ ความมีเหตุมีผลที่พร้อมด้วยคุณธรรมและความรู้ที่ถูกต้องรองรับการกระทำของตนเองในการปฏิบัติต่อครอบครัว น่าจะส่งผลให้การแสดงบทบาทหน้าที่ในครอบครัวของสมาชิกครอบครัวต่อกันนั้นเป็นไปอย่างเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลดีต่อสัมพันธภาพในครอบครัวด้วย หรือความมีภูมิคุ้มกันในตนเองน่าที่จะช่วยให้ครอบครัวสามารถปรับตัวได้ดีเมื่อเกิดปัญหาวิกฤติในครอบครัว เช่นนี้เป็นต้น

2. จากผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นจุดเด่นของแต่ละชุมชนในแง่ของบทบาทของ บ้าน วัด โรงเรียน ที่แตกต่างกันไป เช่น บางพื้นที่ “บ้าน” มีความสำคัญหรืออิทธิพลต่อครอบครัวในชุมชนมาก บางพื้นที่ “วัด” เป็นฝ่ายที่มีความสำคัญและอิทธิพลมากกว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายน่าจะได้นำจุดเด่นในส่วนนี้ให้เกิดประโยชน์ต่อครอบครัวในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยการมอบนโยบายซึ่งในที่นี้คือในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว หรือขอความร่วมมือให้แต่ละฝ่ายนั้นๆ เป็นแกนนำหรือผู้ขับเคลื่อนสำคัญในการส่งเสริมให้ครอบครัวในชุมชนได้นำไปใช้กับครอบครัวของตน

3. ควรมีการศึกษาต่อในประเด็นของปัญหาหรืออุปสรรคในการใช้เศรษฐกิจพอเพียงในการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว ตามประเด็นที่สรุปไว้จากผลการศึกษา โดยเฉพาะในเชิงการแก้ปัญหาดังกล่าว

4. การศึกษาค้นคว้าในพื้นที่ต่างจังหวัดและเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่คล้ายคลึงกัน การศึกษาในพื้นที่อื่นที่แตกต่างจากนี้ เช่น ชุมชนเมืองหลวงอาจได้ผลที่แตกต่างไปและน่าสนใจอย่างยิ่งทั้งในแง่ของการใช้วิถีเศรษฐกิจพอเพียงและการส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว **A**

รายการอ้างอิง

- กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. 2553. รายชื่อหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ กระทรวงมหาดไทย ประจำปีงบประมาณ ระบบศูนย์ข้อมูลกลางเพื่อการบริหารจัดเก็บและใช้ประโยชน์ (Online). แหล่งที่มา: http://61.19.244.12/cddcenter/cdd_report /spp_r03.php (21 กันยายน 2553)
- กาญจนา อาทยะกุล. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางสะแก. สัมภาษณ์, 25 กรกฎาคม 2556.
- _____. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดบางสะแก. สนทนากลุ่ม, 26 กรกฎาคม 2556.
- คลังปัญญาไทย. 2553. *ครอบครัวไทย* (Online). แหล่งที่มา: <http://www.panyathai.or.th> (10 กันยายน 2553)
- บันเทิง ณนรินทร์. กรรมการวัดโพธิ์เรียง. สัมภาษณ์, ระเบียบ 5 สิงหาคม 2556.
- บุญเสริม ทองขยัน. สารวัตรกำนันตำบลกระปี่น้อย. สนทนากลุ่ม, ระเบียบ 6 สิงหาคม 2556.
- มนัส บุญพยุ. กำนันตำบลบางสะแก. สนทนากลุ่ม, 26 กรกฎาคม 2556.
- มโน เครือแก้ว. ผู้ใหญ่บ้าน ม.3 ตำบลกระปี่น้อย. (ร่วมสนทนากลุ่มในฐานะผู้นำพื้นที่ใกล้เคียง) สนทนากลุ่ม, 6 สิงหาคม 2556.
- ไวยากรณ์ ยะนะโชติ. ผู้อำนวยการโรงเรียนบึงเนียมบึงโค่น. สนทนากลุ่ม, 16 สิงหาคม 2556.
- ศุภลักษณ์ เก่งปัญญา. 2548. *เส้นทางครอบครัวไทยในยุคโลกาภิวัตน์* (Online). บ้านแห่งรัก. แหล่งที่มา: <http://www.love4home.com> (10 กันยายน 2553)
- สายฤดี วรกิจโกศาทร. 2553. *สรุปเวทีเสวนาเชิงวิชาการ “สถานการณ์ครอบครัวไทย”*. การประชุมวิชาการครอบครัวศึกษา 2553. แหล่งที่มา : <http://www.familynetwork.or.th> (10 กันยายน 2553)
- สุริยน จันทนคร. 2536. *บทบาทของบรรดา (บ้าน วัด โรงเรียน) ในการพัฒนาชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านโหรา อำเภอบางบาล จังหวัดร้อยเอ็ด*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546. *รายงานการเสวนาทางวิชาการเรื่องกระบวนการเสริมสร้างจริยธรรม : บูรณาการระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนและชุมชน*. ภาพพิมพ์ : กรุงเทพฯ.
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. 2547. *นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2547-2556* (Online). แหล่งที่มา : <http://www.m-society.go.th> (2 กันยายน 2553)
- สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. 2553. *มาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง* (Online). องค์ความรู้ด้านครอบครัว. แหล่งที่มา : <http://www.women-family.go.th> (21 กันยายน 2553)
- อมรวิทย์ นาครทรรพ และคณะ. 2549. *เสริมพลังครอบครัวสร้างรักให้หัวใจเด็ก : แนวคิดและแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ เรื่องการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้มแข็งในครอบครัว*. สถาบันรามจิตติ : กรุงเทพฯ.
- อภิชาติ พันธเสน และคณะ. 2550. *รายงานการวิจัยโครงการสังเคราะห์งานวิจัย ข้อเสนอแนะ และบทความเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง*. สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม. สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ : กรุงเทพฯ.
- อาคม ภาณุวงศ์. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 9. สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2556.
- โสภาส กุศลเกียรติ. กำนันตำบลบึงเนียม. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2556.
- _____. กำนันตำบลบึงเนียม. สนทนากลุ่ม, 16 สิงหาคม 2556.